

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Dětský výtvarný projev a jeho zvláštnosti

Vypracoval: Pavla Jandourková
Vedoucí práce: Mgr. Martina Lietavcová

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma **Dětský výtvarný projev a jeho zvláštnosti** vypracovala samostatně na základě vlastních poznatků z praxe a materiálů, které uvádím v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 20. 3. 2014

.....

podpis studenta

Poděkování patří paní Mgr. Martině Lietavcové za odborné vedení a cenné rady při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji paní učitelce Bc. Petře Březinové za pomoc a ochotu při zpracování praktické části.

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na dětský výtvarný projev a jeho vývoj, konkrétně na vývoj dětské kresby. Zaměřím se na poslední rok docházky do mateřské školy. V teoretické části charakterizuji předškolní období s akcentem na mezníky tohoto období – nástup dítěte do mateřské školy a vstup do školy základní. V praktické části budu sledovat kresebný projev dvou vybraných dětí a pokusím se zachytit, jakými změnami jejich projev prošel a na jaké úrovni je před nástupem do základní školy. Praktickou část doplním o náměty pro rozvoj dětské kresby předškolních dětí.

Klíčová slova

kresba, předškolní dítě, výtvarný projev

Abstract

My bachelor's work is focused on visual children's speech and development, specifically a development focused on children's drawing and their acting in the last year in the nursery school. In my theoretical part I describe the period of time before the children go to the primary school. In the practical part I follow two representative children and I try to notice what changes the children made and what quality level they have before attending primary school. I add to the practical part some suggestion about development in the children pre-school drawing.

Keywords

drawing, pre-school child, creative expression

OBSAH

ÚVOD.....	1
I. TEORETICKÁ ČÁST	2
1. Vstup dítěte do mateřské školy	2
2. Vývoj dítěte předškolního věku.....	2
2.1 Motorický vývoj.....	3
2.1.1 Hrubá motorika	3
2.1.2 Jemná motorika.....	3
2.1.3 Grafomotorika.....	4
2.2 Kognitivní vývoj	4
2.2.1 Vnímání	4
2.2.2 Představivost.....	5
2.2.3 Pozornost	5
2.2.4 Myšlení	5
2.2.5 Řeč.....	7
2.3 Emoční vývoj	9
2.4 Socializace	9
2.4.1 Vývoj sociální reaktivity.....	9
2.4.2 Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací.....	10
2.4.3 Osvojení sociálních rolí.....	10
2.5 Vývoj osobnosti a sebepojetí	10
3. Vstup dítěte do základní školy	11
3.1 Školní zralost	11
3.2 Školní připravenost	12
4. Vývoj dětského výtvarného projevu	12
4.1 Fáze dětského výtvarného projevu	13
4.1.1 Fáze presymbolická (senzomotorická).....	13
4.1.2 Fáze přechodu na symbolickou úroveň	13
4.1.3 Fáze primárního symbolického vyjádření	14
4.2 Grafické typy	14
4.2.1 Člověk.....	14
4.2.2 Dům.....	15
4.2.3 Zvíře.....	15
4.2.4 Strom.....	16

4.2.5 Dopravní prostředek	17
5. Zvláštnosti dětského výtvarného projevu	17
6. Symbolika barev	18
7. Výtvarná typologie	19
7.1 Jaromír Uždil.....	20
7.1.1 Extravertní typ.....	20
7.1.2 Introvertní typ	20
7.2 Victor Löwenfeld	20
7.2.1 Vizuelní typ.....	20
7.2.2 Haptický typ	21
8. Výtvarné činnosti v mateřské škole	21
8.1 Kresba.....	21
8.2 Malba	22
8.3 Prostorová tvorba	22
II. PRAKTICKÁ ČÁST	23
1. Výzkumný problém a cíl výzkumu	23
2. Výzkumné metody	23
2.1 Pozorování.....	23
2.2 Rozhovor	24
2.3 Anamnéza.....	24
2.3.1 Osobní anamnéza.....	25
2.3.2 Rodinná anamnéza.....	25
2.3.3 Školní anamnéza	25
2.4 Analýza výsledků činnosti a analýza úkolů.....	25
3. Charakteristiky pozorovaných.....	25
3.1 Třída	25
3.2 Škola	26
3.3 Objekty výzkumu.....	26
3.3.1 Michal.....	26
3.3.2 Eva	26
4. Vlastní pozorování.....	26
4.1 Michal.....	26
4.2 Eva	27
5. Rozhovor s paní učitelkou	28

5.1 Michal.....	28
5.2 Eva.....	29
6. Analýza výsledků činnosti.....	29
6.1 Struktura analýzy.....	30
6.1.1 Michal.....	30
6.1.2 Eva.....	43
7. Vyhodnocení	56
7.1 Michal.....	57
7.2 Eva.....	58
8. Odpověď na výzkumnou otázku.....	59
9. Shrnutí praktické části.....	59
10. Náměty pro rozvoj kresby předškolních dětí	60
11. Diskuse	61
12. Závěr.....	62
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	64
SEZNAM OBRÁZKŮ	66
SEZNAM PŘÍLOH	

ÚVOD

Pro téma bakalářské práce **Dětský výtvarný projev a jeho zvláštnosti** jsem se rozhodla především z osobních důvodů – od raného věku jsem ráda kreslila, později navštěvovala různé výtvarné kroužky a na střední škole z výtvarné výchovy maturovala. Proto jsem se na ni zaměřila i nyní.

V průběhu praxe jsem si nemohla nepovšimnout, jak málo dětí si jde samo od sebe kreslit nebo malovat. Proto jsem se rozhodla sledovat kresby dvou dětí a na jejich základě zachytit jejich kresebný vývoj. Sledování probíhalo v průběhu jednoho školního roku – zaměřila jsem se na poslední rok docházky do mateřské školy před nástupem dětí do školy základní. V části teoretické jsem se pokusila nastínit nejen fáze výtvarného vývoje, ale i celkovou charakteristiku předškolního dítěte.

Mým cílem, ke kterému směřuji, je zaznamenat, zda v průběhu sledovaného období dojde u kreseb dětí ke kvalitativní změně.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vstup dítěte do mateřské školy

Mateřská škola je první institucí, se kterou je dítě seznámeno. Nástup do ní znamená pro dítě velký zlom, „vytržení“ z rodinného prostředí – nové požadavky, nároky, kterým se dítě podřizuje. Dítě se jejím prostřednictvím stává samostatným jedincem a získává nové sociální role – role vrstevníka, žáka mateřské školy a role kamaráda. Teritorium mateřské školy je zcela nové prostředí, na které se dítě musí adaptovat.

Vstup do mateřské školy je však možný pouze za předpokladu, že dítě získalo v rodině pocit jistoty, bezpečí a rodinné identity, což mu poskytuje jistotu symbolického charakteru. Pokud si tuto jistotu nevytvoří, nedokáže navazovat nové vztahy s jinými lidmi. (Vágnerová, 2008)

„Ne vše, co předvádí dítě jako reakci na vstup do mateřské školy, lze přičítat vlivu výchovy nebo procesu adaptace. Musí se brát zřetel na individualitu dítěte. Při tom může být nápomocná orientace podle typů temperamentu, které jsou obrazem normálních rozdílů v chování.“ (Niesel, R., Griebel, W., 2005, str. 15)

Rozlišujeme tři typy z hlediska rozdílného temperamentu dětí. Nenáročné dítě si při změnách pravidelného rytmu rychle zvyká, reaguje klidně. Vůči novému je otevřené. Pasivní dítě – přizpůsobování se změnám trvá delší dobu, tyto děti často nesou označení „plaché“. Nedůtklivé dítě – vykazuje sklony ke špatné náladě, přizpůsobivost na změny je špatná, reaguje protestním stažením se. Je hodně aktivní s výraznými citovými reakcemi. (Niesel, Griebel, 2005)

2. Vývoj dítěte předškolního věku

„V širokém smyslu slova se jako předškolní věk označuje celé období od narození (někdy včetně vývoje prenatálního) až do vstupu do školy.“ (Langmeier, J., Krejčířová, D., 2006, str. 87) Takto široce pojaté vymezení má však svá úskalí. Svádí nás k tomu, abychom porovnávali vývojové potřeby a ignorovali rozdíly mezi batolaty a dětmi mezi třetím a šestým rokem života. Je tedy potřeba jednotlivé

etapy rozdělit a povšimnout si charakteristik, kterými se jednotlivá vývojová období od sebe odlišují.

V užším slova smyslu lze předškolní věk označit jako „věk mateřské školy“. Ani toto označení není směrodatné, neboť mnoho dětí do mateřské školy nechodí. Rodinná výchova tak zůstává základním kamenem, na kterém může mateřská škola dál stavět. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

2.1 Motorický vývoj

„Motorika je pojem označující celkovou pohybovou schopnost organismu. Hraje významnou roli ve vývoji dítěte. Je prvním prostředkem v procesu poznávání okolního světa, podílí se na vývoji kognitivních funkcí.“ (Zelinková, O., 2001, str. 50)

2.1.1 Hrubá motorika

Uskutečňuje se za pomoci velkých svalových skupin, umožňující nám lezení, chůzi, běh apod. Po třetím roce věku života již nepozorujeme tak prudké tempo rozvoje hrubé motoriky jako doposud. Dítě by mělo zvládat základní pohybové dovednosti, jako je lezení, stoj, chůze, běh, skok. Stále více se zdokonaluje přesnost pohybů, jejich ladnost a koordinace, čehož si můžeme dobře všimnout při činnostech, jakými jsou např. jízda na kole, lyžování či bruslení. (Zelinková, 2001)

- „Dva a půl roku – jede na tříkolce, zvládá skoky sounož, jde po schodech dolů.
- Tři roky – postaví se na jednu nohu.
- Tři a půl roku – chůze po schodech nahoru a dolů se střídáním nohou, doskočí 20 cm.
- Čtyři roky – skok na jedné noze, stoj na jedné noze s krátkou výdrží.
- Pět let – přeskoky z jedné nohy na druhou.“ (Zelinková, O., 2001, str. 51)

2.1.2 Jemná motorika

Je zajišťována prostřednictvím drobného svalstva. Jedná se o pohyby rukou, prstů, artikulačních orgánů. Jemná motorika je závislá na úrovni vývoje motoriky hrubé, neboť pohyb ruky postupuje od ramene směrem k prstům. Nervosvalová koordinace

by mezi 15. – 18. měsícem měla být natolik zralá, aby dítě položilo předmět na předem zamýšlené místo. (Zelinková, 2001)

Vývoj jemné motoriky lze sledovat např. na stavbách z kostek:

- Dva roky – kostky staví na sebe jako věž, z kostek vedle sebe jako vlak.
- Tři roky – zvládne postavit „most“ – dvě kostky jako základní pilíře, třetí horizontálně přes ně.
- Čtyři roky – „most“ dostává nových rozměrů, může se změnit na bránu přidáním dalších kostek – dvakrát dvě kostky na sobě jako pilíře, pátá kostka horizontálně přes ně.
- Pět let – „schody“
- Šest let – náročnější stavebnicové sestavy (Třesoňková, Černá, Kňourková, 1990)

2.1.3 Grafomotorika

„Grafomotorika je pohybová způsobilost pro grafický výraz, psaní, kreslení, apod.“ (Kohoutek, R., 2000, str. 186)

„Zahrnuje péči o správné držení tužky třemi prsty, o volné zápěstí a o správný směr tužky směrem přibližně k rameni. Důležitý je i přiměřený tlak na podložku.“ (Kutálková, D., 2005, str. 197)

2.2 Kognitivní vývoj

2.2.1 Vnímání

„Vnímání je proces odrazu předmětů a jevů, které v daném okamžiku působí na smyslové orgány, které jsou receptory čili přijímači podnětů.“ (Kohoutek, R., 2000, str. 10)

Vnímání se uskutečňuje na základě smyslů zraku, chuti, sluchu, čichu a hmatu. Výsledkem vnímání je vjem. Nejvíce informací získáváme zrakem, až 80%. (Kohoutek, 2000) Dítě předškolního věku by mělo zrakovým vnímáním vyčleňovat předměty z pozadí, poznat základní barvy (plus některé doplňkové) a rozlišit

a pojmenovat základní tvary. Hmatem pak poznat jejich velikost, tvar a povrch. Pro vnímání prostoru a času je důležitý především pravidelný denní režim. (Vágnerová, 2008)

2.2.2 Představivost

Představa je vybavení si obrazu předmětu či jevu na základě vnímané skutečnosti, kterou jsme si uchovali v paměti. Představy jsou v porovnání s vjemy méně jasné, méně zřetelné, úryvkovité a nestálé. Představy podporují naši fantazii, jejímž zvláštním druhem je snění.

2.2.3 Pozornost

Pozornost vyjadřuje zaměřenost našeho vědomí na určitý podnět. Zaměřenost ovlivňují vnitřní (zájmy, potřeby,...) a vnější faktory (síla působícího objektu). Rozlišujeme pozornost bezděčnou a záměrnou, přičemž u dětí převládá pozornost bezděčná. (Kohoutek, 2000)

2.2.4 Myšlení

Piaget rozčlenil rozumový vývoj do těchto období:

- Období senzomotorické inteligence (do 18 měsíců)

Myšlení je v tomto období úzce vázáno na vnímání a pohyby a závisí na osobním kontaktu s poznávanými objekty.

- Předoperační období (2-7 let)

„Název období naznačuje, že dítě ještě přesně nechápe myšlenkové operace, kupř. to, že každá operace je reverzibilní. (Například dítě nedokáže správně odpovědět na otázku: Když meloun rozřežeme na 10 kousků a pak ty kousky dáme zas dohromady, tak kolik melounů nám vznikne?)“ (Zelinková, O., 2001, str. 96) V tomto období převládá paměť nezáměrná, která je navíc krátkodobá. Za pomoci básniček a říkanek rozvíjíme paměť záměrnou a dlouhodobou. Toto období se dále dělí na:

◦ Období předpojmové a symbolické inteligence (2-4 roky)

Dítě myslí v tzv. předpojmech. Předpojem znamená konkrétní označení objektu, který nemá obecnou platnost. Dítě má určité poznatky a informace o světě, které jsou ovšem neucelené a chybí porozumění obecnějším pravidlům.

„V rodině, kde dítě vyrůstá, žije jezevčík. Dítě ví, že to zvířátko, co je doma, je pes. Když pak někde na procházce potká bernardýna, může mu zkoušet dávat trávu, protože si myslí, že se jedná o koníčka. Podle dítěte totiž vypadá pes jako jejich jezevčík, tedy jinak než bernardýn, kterého právě potkalo.“
(Zelinková, O., 2001, str. 96)

◦ Období názorného, intuitivního myšlení (4-7 let)

Dítě již uvažuje v celostních pojmech. Ty vznikají na základě poznání podstatných podobností objektů a jevů. Myšlení je intuitivní, egocentrické (dítě není schopno nazírat na svět očima někoho jiného nebo vžít se do jeho názoru), antropomorfické (přenesení lidských vlastností na zvířata a věci neživé) a magické.

● Období konkrétních myšlenkových operací (7-11/12 let)

Myšlení dítěte je vázáno na realitu, kterou chápe jako proměnlivou a začíná respektovat základní zákony logiky. Dovede se vžít do jiné osoby a podívat se na situaci z jejího pohledu.

● Období formálních operací (od 12 let do konce adolescence)

Schopnost logického myšlení v abstraktních pojmech, systematického uvažování.
(Zelinková, 2001)

Zde je přehled znaků typických pro uvažování dítěte předškolního věku podle následujících kritérií:

Jak a jaké informace si dítě vybírá, jak nazírá na svět:

- Centrace – ulpívání na jednom znaku, který je pro dítě nejdůležitější a přehlížení znaků ostatních.

- Egocentrismus – trvá si na subjektivním názoru bez posouzení situace z více hledisek, schází tendence k hledání objektivní pravdy.
- Fenomenismus – dítě má vlastní představu o světě, založenou na tom, že svět je takový, jak vypadá a zásadní jsou pro něj viditelné charakteristiky.
- Prezentismus – souvisí s fenomenismem, jedná se o vázanost na aktuální podobu světa, který představuje jistotu

Způsob, jakým dítě informace dále zpracovává:

- Magičnost – skutečné poznání je zkresleno fantazií, čímž si dítě pomáhá v interpretaci reality
- Animismus (antropomorfismus) – přenášení lidských vlastností na neživé objekty přesto, že děti tohoto věku již dokáží rozlišit živé a neživé, ale stále nejsou schopné tyto rozdíly přehlížet
- Arteficialismus – způsob, jakým si dítě vykládá vznik světa (někdo jej udělal)
- Absolutismus – jeden z projevů potřeby jistoty, tj. přesvědčení dítěte, že každé poznání má jednu definitivní podobu a výklad. (Vágnerová, 2008)

2.2.5 Řeč

Řeč v ontogenetickém vývoji prochází těmito vývojovými obdobími:

- Období křiku – reflexivní činnost, znamená, že dítěti něco schází.
- Období žvatlání – působí dojmem prozpěvování, dítě objevuje možnosti melodie, výšky a síly hlasu (dělíme na žvatlání pudové, napodobivé a období rozumění řeči).
- První slovo a rozvoj řeči – po překročení hranice fyziologické nemluvnosti (okolo tří let).
- Období otázek – naše otázky nahrazují otázky dětí: „Co je to?“ „A proč?“ – dítě si tak rozšiřuje slovní zásobu. (Kutálková, 2005)

Řeč a výslovnost tříletého dítěte je nedokonalá – hlásky mění nebo je vyslovuje nepřesně. Typická je dětská patlavost (dyslalie), která může mít fyziologickou příčinu a před začátkem školní docházky většinou sama odezní. Pokud ne, je na místě pomoc odborníka, logopeda. Tříslovné věty dvouletých jsou nahrazovány složitějšími a delšími větnými konstrukcemi. Kromě souvětí souřadných se před koncem třetího roku objevují i souvětí podřadná. Dítě už by mělo být schopno pozorně naslouchat kratším pohádkám.

S vývojem řeči souvisí i růst poznatků. Tříleté dítě by mělo znát celé své jméno, pohlaví a rozlišit hlavní barvy. V pěti letech určit základní definici objektu (kámen je studený, šedý, oblý) a osvojit si základy numerace (početní řadu do deseti a přiřazení čísla k množství objektů). (Langmeier, Krejčířová, 2006)

- Slovní zásoba

Slovní zásobu rozdělujeme na aktivní (slova, která používám při řeči) a pasivní (slova, kterým rozumím). Rozsah slovní zásoby je dán především prostředím, ve kterém dítě vyrůstá, rozumovými schopnostmi a osobními předpoklady. (Zelinková, 2001) Slovní zásoba se rychle rozšiřuje. Kolem jednoho roku jsou to 3 slova, ve třech letech až 900 slov a před nástupem do školy základní, tedy v šesti letech tvoří aktivní slovní zásobu až 2562 slov. V sedmi letech je patrný velký nárůst vlivem školní docházky a nových podnětů, až na 18 633 slov. Počet slov je velmi přibližný, u každého dítěte zcela individuální. (Plevová, Slowik, 2010)

- Artikulace

Před vstupem na základní školu by dítě mělo správně vyslovovat všechny hlásky. Případné nedostatky by se mohly odrazit při nácvičce čtení a psaní. Proto je důležitá logopedická péče již v předškolním věku. Správnou artikulaci ovlivňuje především mluvní vzor, dostatečně rozvinuté sluchové vnímání (pokud není, dítě nevnímá rozdíl mezi správnou a nesprávnou výslovností a nemůže ji tudíž ani opravit) a rozvoj motoriky artikulačních orgánů. (Zelinková, 2001)

2.3 Emoční vývoj

Emoční prožitky jsou vázány na aktuální situaci a souvisí s uspokojením momentálních potřeb. Citové prožitky jsou intenzivní, v porovnání s předešlou vývojovou etapou batolete se však vyznačují větší stabilitou a vyrovnaností.

Ubývá negativních emočních reakcí, rozvíjí se smysl pro humor. Za legrační dítě považuje opakování vymyšlených a tabuizovaných slov. Od porozumění jednotlivým emocím a jejich projevům se dítě dostává k chápání kauzálních vztahů, tzn. pochopení příčin vzniku emocí. K tomu jim pomáhají vlastní zkušenosti a prožitky. Porozumění komplexnějším emocím je pro dítě obtížnější – čtyř- až pětileté děti těžko porozumí tomu, že člověk může prožívat více emocí najednou. Až šestileté dítě by mělo dojít k tomu, že se za určitých podmínek může cítit dobře i špatně zároveň, že je mu něco příjemné jen částečně.

Rozvíjí se emoční inteligence – chápu své pocity, jsem empatický k druhým, dokážu své citové projevy ovládnout. Emoční autoregulace může plně fungovat až ve chvíli, kdy dítě svým emočním prožitkům porozumí a pochopí, kdy jsou na místě a kdy ne. Kromě pochopení vlastních emocí je důležitá i orientace v emočních pochodech ostatních (schopnost empatie). Nejenže pozitivní vztahové emoce mají delší dobu trvání, ale také upevňují vztah, pocit sounáležitosti a radost ze společného sdílení. (Vágnerová, 2008)

2.4 Socializace

„Socializace je proces utváření osobnosti a její kultivace (zejména myšlení, cítění a chování).“ (Kohoutek, R., 2000, str. 235) Tento proces probíhá ve vzájemné interakci jedince a společnosti. Primární socializace probíhá v rodině, která i v předškolním období zůstává nejdůležitějším prostředím. Pojem socializace zahrnuje tři vývojové etapy:

2.4.1 Vývoj sociální reaktivity

Vývoj různorodých emočních vztahů k ostatním lidem. Příkladem selhání vývoje sociální reaktivity je autistické dítě (lidi bere jako neživé věci).

2.4.2 Vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací

Na základě příkazů a zákazů si dítě vytváří systém norem. Ten postupně přebírá za svůj, čímž je jeho chování usměrněno do hranic přijatelných společností.

2.4.3 Osvojení sociálních rolí

Za sociální roli je považováno takové chování, které je od jedince očekáváno společností na základě jeho věku, pohlaví, společenskému postavení. Během života plníme více sociálních rolí (jsem dcera, sestra, přítelkyně, studentka,...), stejně tak jako v předškolním věku máme odlišné role doma a v kolektivu dětí. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Pro sociální vývoj předškolního dítěte jsou stěžejní především dobré vztahy s vrstevníky, dospělý vzor při utváření prosociálních vzorců chování a svěřením určité míry zodpovědnosti a příležitostí k vlastní iniciativě. (Havlíková a kol., 1995)

2.5 Vývoj osobnosti a sebepojetí

Předškolní dítě o sobě uvažuje a činí tak způsobem odpovídajícím jeho vývojové úrovni:

- „Egocentrismus mu pomáhá potvrdit vlastní významnost.
- Fenomenismus se projevuje důrazem na nápadné či subjektivně významné znaky. Odlišení podstatných a nepodstatných znaků vlastní bytosti je v předškolním věku těžko dosažitelné.
- Magičnost uvažování a snadnost zkreslení skutečnosti dítěti umožňuje zachovat si přijatelný obraz sebe sama. Ve fantazii může být kýmkoliv, může získat jakoukoli schopnost či vlastnost jinak zcela nedosažitelnou.“ (Vágnerová, M., 2008, str. 226)

Součástí dětské identity představuje tělesné schéma, které kromě vizuálního vnímání sebe sama obsahuje i funkční složku, zajišťující schopnost své tělo ovládat. Vzhled těla je v předškolním věku zásadní pouze tehdy, je-li nějak odlišný a vyvolává pozornost. Změnou vnějších znaků můžeme změnit identitu dítěte. K tomu může dobře posloužit převlek s významným identifikačním významem.

Součástí identity se ale může stát cokoliv, k čemu dítě nějakým způsobem přilne. Každý si tak vytváří své osobní teritorium, do kterého můžou patřit:

- Lidé (a zvířata), ke kterým máme nějaký vztah.
- Věci, které považujeme za svůj majetek.
- Prostředí, v němž žijeme.

Důležitou složku identity předškoláka představuje vlastnictví. Moje je součástí já. Odrazem je i řečový projev – moje maminka, moje hračka, můj dům apod. Majetnické sklony a neochota své věci půjčovat by měly začít ustupovat po pátém roku věku.

Sebehodnocení je ovlivněno kontaktem se skupinou vrstevníků. Dítě se s nimi srovnává, chce se jim podobat, ať už oblečením, chováním, vlastnictvím nějaké hračky apod. (Vágnerová, 2008)

3. Vstup dítěte do základní školy

Období přechodu z mateřské školy do školy základní patří mezi nejvýznamnější etapy vývoje. Otázkou, kdy má dítě nastoupit do školy, se zabýval již J. A. Komenský.

V období zápisu dětí do první třídy vznikají první kontakty mezi školou a rodinou. Proto je dobré se na něj náležitě připravit a nepromarnit šanci vytvoření vzájemné spolupráce. Zápis by rozhodně neměl být pro děti ani rodiče stresující událostí provázenou strachem z neúspěchu. (Krejslová, 2008)

Rozlišujeme pojmy školní zralost (vztahující se na funkce podléhající zrání) a školní připravenost (kompetence, na jejichž rozvoji se podílí učení a vnější prostředí). (Zelinková, 2001)

3.1 Školní zralost

„Znamená zralost centrální nervové soustavy (CNS), která se projevuje odolností vůči zátěži, schopností soustředit se a emoční stabilitou. Pro emočně nezralé

dítě nemá role školáka motivační sílu, protože je příliš zatěžuje. Zralost CNS je předpokladem úspěšné adaptace na školní režim.“ (Zelinková, O., 2001, str. 110)

Běžným věkem nástupu do školy je šestý rok života. Ne všechny děti tohoto věku jsou však schopné zúčastnit se vyučování. Projevují se nesamostatností, hravostí, nesoustředěním. Takové chování je jedním z důvodů problémů a zaostávání ve výuce.

Mezi nejzávažnější však nepatří neprospěch, ale malé sebevědomí dítěte, pocity méněcennosti, negativní vztah ke vzdělání, které si nese dítě dlouhodobě. Následky jsou patrné i v chování dítěte – ráno nechce vstávat, netěší se do školy, bolí jej břicho, hlava, pociťuje únavu apod. Dnes již je zcela běžnou záležitostí odklad školní docházky.

Ukazatelem školní zralosti mohou být testy školní zralosti, např. Jiráskův test školní zralosti z roku 1964. Obsahuje kresbu lidské postavy, obkreslování věty a překreslení určitého počtu teček s předem určeným rozmístěním. Má však spíše orientační charakter. Jelikož nezahrnuje verbální projevy, doporučuje se doplnění testu rozhovorem. (Zelinková, 2001)

3.2 Školní připravenost

„Pojem školní připravenost (způsobilost) postihuje oproti biologickému zrání spíše úroveň předškolní přípravy z hlediska schopností, vlivu prostředí a výchovy.“ (Zelinková, O., 2001, str. 111)

Existuje množství materiálů, které mají za úkol pomoci učitelům základních škol k zachycení těch dětí, které by mohly mít obtíže. A nejen jim – tyto testy dobře poslouží i učitelům škol mateřských ke zjištění, zda je dítě již dostatečně způsobilé nástupu do základní školy, či zda by bylo vhodnější navrhnout odklad školní docházky. Následně je vhodná konzultace s rodiči a jejich obeznámení o posouzení školní zralosti pracovníky pedagogicko-psychologických poraden. (Zelinková, 2001)

4. Vývoj dětského výtvarného projevu

„Výtvarné činnosti, při nichž se uplatňují a rozvíjejí tvořivé sklony a schopnosti, podněcují a uspokojují potřeby dětí vyjadřovat vlastní postoj k lidem a věcem. V kresbě, malbě a grafice, modelování, dekorativních činnostech nebo v prostorovém

vyjádření se projevuje dětská osobnost, její cítění a chápání životní reality.“ (Poupa, V., Voseček, J., 1983, str. 8)

Ještě před tím, než přistoupíme k samotnému vývoji dětské kresby, je dobré zamyslet se nad otázkou, proč vlastně dítě kreslí? Kreslení lze považovat za dětskou hru. Hru nenáročnou a dostupnou, při které se dítě obejde bez partnera a může ji praktikovat takřka kdykoliv a kdekoliv. Tato hra je důležitá nejen pro rozvoj dítěte, ale také při zúročení dosavadních zkušeností. (Uždil, 1978, A)

4.1 Fáze dětského výtvarného projevu

Vágnerová dětský výtvarný projev rozděluje do fází:

4.1.1 Fáze presymbolická (senzomotorická)

Jedná se o období tzv. čmáranic, kterým dítě prochází přibližně kolem prvního roku věku (Davidová, 2008). Toto stadium lze označit také jako předvýtvarné. Čmáranici charakterizujeme jako změť čar kruhového charakteru bez obsahu, při které dítě nerespektuje plochu a užívá si radost z toho, že za sebou zanechává stopu – čáru. Typické je čárání po delší dobu, aniž by dítě pozvedlo ruku. Pohyb vychází z ramenního kloubu a směr vedené čáry je dán rozsahem kroužení paží. (Uždil, 1978, B)

4.1.2 Fáze přechodu na symbolickou úroveň

Na stadium čmáranic plynule navazuje další, a to stadium čárání. Zde už hrají roli intelektuální faktory a rozvoj organických funkcí dítěte. Dítě pracuje uvědoměle, chce něco vytvořit, kresba značí určitý záměr. Ten je však náhodný a často bývá s kresbou propojen až v samém závěru, kdy dítě kresbu pojmenuje. Záměr se tedy v průběhu kresby mění.

„Právě vzhledem k nedostatku regulující představy nebo k její nedostatečné pevnosti se mohou vyskytnout i případy, kdy dítě netrvá až do ukončení kresby na prvním jejím výkladu, zvláště ne v případech, kde do hotové a vysvětlené práce přičiňuje nové součásti, jež za práce nově vysvětlilo.“ (Uždil, J., 1978, str. 107, B)

Stejně jako v předchozím období se objevuje nerespektování plochy. Pohyb stále vychází z ramene, tím pádem přetrvává kruhový charakter kresby. Dobré rozpoložení

dítěte a psychická pohoda se vyznačují silnou čarou, pokrývající co nejvíce plochy papíru. Naproti tomu nevyrovnané dítě umísťuje své kresby na malou plochu, kresbě se věnuje jen chvíli a nemá z ní požitek (Davido, 2008).

4.1.3 Fáze primárního symbolického vyjádření

Období kolem třetího roku věku má zvláštní důležitost. Objevuje se tzv. pohybová inhibice, která mění dlouhou nepřerušovanou čáru v údery tužkou, kratší čáry a malé kroužky. Objevují se i náročnější tvary jako jsou křížky a trojúhelníky, stále však mající zaoblené rohy. Kresba se začíná pomalu zjemňovat uvolněním lokte a zápěstí. (Uždil, 1978, B)

- Stadium hlavonožce (viz. 4.2 Grafické typy)
- Stadium subjektivně fantazijního zpracování

„Toto pojetí je typické akcentací detailů, které jsou chápány jako důležité, a způsobem jejich zobrazení nerespektujícím realitu. Typickým příkladem jsou průhledné kresby.“ (Vágnerová, M., 2008, str. 185) Pro porozumění kresbě má velký význam ústní výpověď dítěte, neboť některé, pro dítě konkrétní znaky, jsou pro nás nepochopitelné.

- Stadium realistického zobrazení

V období před nástupem do základní školy získává výtvarná práce nové kvality. Od spontánního prožitku dítě přechází k zážitku estetickému. Grafické typy stále získávají na detailech, člověk už je téměř dokonalý. Kresba přestává být lineární plošná a objevuje se překrývání obrazů. V tomto období se může objevit krize tvořivosti, kdy dítě začíná opakovat stále stejné náměty a je zapotřebí nových podnětů a inspirace. (Uždil, 1978, A)

4.2 Grafické typy

4.2.1 Člověk

Ve fázi primárního symbolického vyjádření se začíná objevovat hlavonožec (stadium hlavonožce), patřící k prvním symbolům zobrazujícím člověka. Značí to, že středem zájmu je člověk, rodina (Uždil, 1978, A). Hlava, která je pro dítě

nejdůležitější částí lidského těla, je zobrazena kolečkem. Okrouhlost odpovídá tvaru hlavy, ale z dětského pohledu je tato podobnost nezamýšlená, náhodná. Setkáváme se i s hranatými obličejí, což jen dokazuje, že dítě tvar nepochytilo pozorováním. Hlava nese zároveň funkci trupu. Přímo z ní vyrůstají nohy a ruce, dvě čáry se symboly prstů, chodidel. Jak dítě roste, kresba se zdokonaluje o detaily – ústa, oči, nos, uši a vlasy. (Uždil, 1978, B)

Mezi pátým a šestým rokem hlavonožec přerůstá v paňáka (stadium subjektivně fantazijního zpracování). Objevuje se u něj trup, který je znázorněn dalším kolečkem. Je uzavřen a oddělen. Ke konci období má všechny končetiny. (Davido, 2008) Pro dítě je vyjádření pohybu paňáka, připomínajícího spíše hadrovou loutku než živého člověka, velmi obtížné. Snaha o zachycení pohybu se projevuje pokrčením údů, vztaženými pažemi, zobrazením profilu apod.

V období stadia realistického zobrazení je lidská postava již téměř dokonalá (stadium realistického zobrazení). (Uždil, 1978, A)

4.2.2 Dům

Je zobrazován s částmi, které jsou na první pohled důležité, tzn. okno, dveře a komín. Zpočátku se setkáváme především s jednoduchými domy s trojúhelníkovým štítem, víceposchoďové domy nejsou tak časté a objevují se později. Grafický typ dům prochází neustálým vývojem na základě typu staveb, kterými je dítě ve svém okolí obklopeno. Často kreslí svůj dům. (Uždil, 1978, A)

Leccos nám také prozradí o osobnosti a charakteru dítěte. Dítě vyrovnané a otevřené nakreslí dům do středu plochy, s otevřenými okny a dveřmi, klidným a harmonickým prostředím. Kouř vycházející z komína znázorňuje teplo domova, vědomí, že na mě doma někdo čeká. Naproti tomu dům malý, nehezkého vzhledu, obehnaný vysokým plotem, ke kterému nevede cesta, svědčí o problémech v rodině a poruchách efektivit. (Davido, 2008)

4.2.3 Zvíře

Zpočátku zvíře vypadá jako vodorovně položená lidská postava. Vyskytují se i zvířata stojící na nohách. Například zvířata známá z pohádek, podobající se ve svém chování

lidem. Jedná se tedy o personifikaci, polidštění. Odlišnosti se projevují v atributech, kterými mohou být růžky, kopyto, ocas a podobně. Dítě kreslí zvíře často se smíšeným profilem, tzn., že je současně přítomen profil i pohled en face, zepředu. Obličej bývá podobný lidskému. (Uždil, 1978, A)

Kresba domácího zvířete vypovídá o dobré adaptaci a přizpůsobení se dítěte svému okolí. Nenechme se však mýlit. I zdánlivě běžné a obyčejné zvíře, jakými jsou třeba kočka nebo pes, může o dítěti mnohé vypovídat, a to způsobem provedení. Pes s vyčeněnými zuby, kočka se zobrazenými drápy... Snaží se snad dítě o zastoupení v útoku a tím nám něco naznačit? Stejně tak přítomnost dravých zvířat typu krokodýl, lev a další, vyjadřují agresi. Tím více, jsou-li zobrazeny proti lidské postavě. (Davido, 2008)

4.2.4 Strom

První zobrazení stromu se objevuje jako vzhůru trčící čára, na kterou v pravém úhlu dítě nasazuje další čáry - větve. Někdy je pravoúhlost porušena a větve se odklánějí v kosém úhlu. Větvení se postupně komplikuje a přibývají další odnože větví. Umístění oválů a kroužků na větvích značí dosavadní nerozlišení listnatých a jehličnatých stromů. Později se objevuje schematický jehličnatý strom, který si děti osvojí především v období Vánoc. Listnaté stromy jsou nejčastěji ovocné, což dobře poznáme podle plodů, které na nich dítě zobrazuje. (Uždil, 1978, A)

Stejně tak jako u předchozích grafických typů nám i zobrazení stromu o dítěti mnohé napoví. Jedná se však spíše až o období školního věku. Jestliže dítě po desátém roku věku korunu stromu stále zobrazuje jako kouli, je možný zpožděný duševní a citový vývoj. Horní část stromu, tedy koruna a větve, představuje oblast intelektuální, duchovní a spojení dítěte s okolím. Dolní část, kmen a kořeny, odhaluje pudy, nevědomí, sexuální život. Levá část je minulost, introverze, vztah k matce. Pravá část značí extroverzi, pokrok, pouto k otci. Zabýváme se tedy tím, jakou strukturu strom má. Jak je zobrazena stabilní část, kořeny a kmen (síla kmene značí velikost ega - například schizofrenik má kmen slabý, téměř umírající) a jak jsou zobrazeny dekorativní části stromu - koruna, listy a plody stromu. (Davido, 2008)

4.2.5 Dopravní prostředek

Dopravní prostředky vyjadřují pohyb, proto jsou dětem blízké. Mezi nejčastěji zobrazované patří ty, se kterými se dítě ve svém životě nejvíce setkává, nebo ke kterým má bližší vztah – auto, autobus, traktor, bagr, vlak, kolo, loď, letadlo apod. Dopravní prostředky se častěji vyskytují na kresbách chlapců, kde může být patrná až konstruktérská věcnost a detailnost. Časté bývá opakování jednoho oblíbeného schématu. (Uždil, 1978, A)

5. Zvláštnosti dětského výtvarného projevu

První výtvarné projevy dětí nejsou jen zprostředkováním toho, co dítě vidí – tedy konkrétních znaků, ale především toho, co si dítě představuje. Tyto dětské představy samozřejmě neodpovídají realitě, proto by učitelky mateřských škol měly být obeznámeny s jejich vývojovou podmíněností.

Některé z mnoha zvláštností dětského výtvarného projevu jsou:

- **Automatismus** – dítě jej používá jako zjednodušení a urychlení práce. Buď bylo dítě v časovém stresu, nebo mu objekt nepřipadal důležitý. Týkat se může detailu i celého grafického typu. Objevuje se přibližně po druhém roku věku. Některé automatismy však mohou mít za příčinu chudost představ a malé znalosti předmětů.
- **R-princip** – jedná se o odlišení dvou různých směrů. Pro dítě je psychicky schůdnější přidávat čáry v pravém úhlu. Např. strom bude vypadat jako štětka na čištění lahví.
- **Grafoidismus** – zaoblování ostrých úhlů, na příklad u tvaru trojúhelníku nebo čtverce.
- **Zjednodušení, nadsázka, deformace** – je zcela normální, týká se především proporcí, tvarů.
- **Smíšený profil** – zobrazení obličeje z více pohledů – profil spojen s pohledem zepředu.
- **Transparence** – neboli „rentgenové vidění“. Dítě zobrazuje i to, co normálně není vidět. Jedná se o něco, co považuje za důležité. Např. těhotná paní má vidět v bříšku miminko.

- Velikostní hierarchie – dítě zachycuje to nejdůležitější jako největší. Často se tak zobrazuje i samo dítě jako projev dětského egocentrismu.
- Výtvarné vyprávění – na jedné kresbě je více úseků děje, jako by se staly v jednom okamžiku. K jeho pochopení často potřebujeme i komentář dítěte.
- Zobrazení na základní čáru – objekty jsou pravidelně řazeny na základní čáru – dolní okraj papíru, který hraje roli „země“. Děti často jako první nakreslí právě základní čáru, na které následně staví.
- Zobrazení v pásech – zobrazení složitějších situací, na které jedna základní čára nestačí.
- Intelektuální horizont – dítě si plochu papíru rozdělí na pás země a pás nebe.
- Antropomorfismus – přenášení lidských rysů, vlastností či přímo lidské podoby zvířatům, věcem a jevům.
- Difúzní charakter – kresba je rozptýlena po celém formátu obrazu bez vzájemného překrývání objektů.
- Ornament – snaha o zaplnění prostoru (nepravý ornament) nebo o co nejhezčí výkres (klasický ornament).
- Nereálná barevnost – použití barvy netradiční pro daný objekt. (Hazuková, 2011, Uždil, 1978, A)

6. Symbolika barev

U barev rozlišujeme jejich vlastnosti, jako je teplo a chlad, světlost a tmavost. Základními barvami jsou červená, modrá a žlutá, barvami komplementárními k nim jsou zelená, oranžová a fialová.

Při výběru barev má na dítě vliv jeho nálada, osvětlení a barva stěn místnosti. U dětí předškolního věku představuje použití barvy vzrušující zážitek, nemusí ještě chápat vztah mezi barvou a objektem. Chlapci tohoto věku upřednostňují červenou, žlutou, modrou. Dívky preferují spíše fialovou, žlutou a modrou.

- Červená barva – tuto barvu často používají děti hyperaktivní či agresivní. V mladším věku je oblíbenou u všech dětí. Barva síly, života, energie. Patří mezi barvy teplé.
- Modrá barva – na neobvyklých místech (modrá ruka) může poukazovat na rodinná traumata. Modrá je barvou konzervatismu, povinnosti a sebezpozorování. Řadíme ji mezi barvy studené.
- Žlutá barva – stimuluje a podporuje duševní stránku člověka. Její působení má pozitivní vliv hlavně na děti s mentálním handicapem. Odpor ke žluté barvě může vyjadřovat strach či neschopnost vnitřního pohledu sám na sebe. Patří do teplých barev.
- Zelená barva – působí uklidňujícím dojmem, je symbolem naděje a klidu. Je barvou lidí se silným sociálním cítěním.
- Hnědá barva – barva země. Barva lidí solidních a trpělivých, kteří na sebe berou práci a odpovědnost, již nikdo nechce přijmout. Lidé stojící nohama pevně na zemi, často trpící sklony k depresím.
- Oranžová barva – vzniká spojením červené a žluté. Je tak kombinací životní energie, síly a intelektu. Barva extrovertů, síly a nebojácnosti. Spadá do teplých odstínů.
- Šedá barva – snižuje intenzitu vedle ležící barvy. Děti ji příliš nepoužívají, nevyjadřuje energii. Častá je naopak pro děti z dětských domovů (spolu s hnědou a černou).
- Černá barva – v častém používání může být signálem deprese, prožitého traumatu. V dětském kresebném projevu je často používaná na obrysy. (Šicková-Fabricsi, 2002)

7. Výtvarná typologie

Výtvarná typologie může sloužit pro lepší pochopení práce každého jednotlivce, následně tak i pro jeho citlivější vedení a hodnocení. Co jedinec, to jiný typ. Žádné dítě nelze jednoznačně zařadit k určitému výtvarnému typu, většina dětí je typem smíšeným. Výtvarný projev, z něž dále určujeme výtvarný typ, vychází z psychických

vlastností, charakteru a osobnosti dítěte. Výtvarnou typologií se zabývalo mnoho autorů, zde pár na ukázkou:

7.1 Jaromír Uždil

Rozhodujícím kritériem dětské kresby je její obsahová stránka – bohatství znaků, použití barvy, zaplnění prostoru apod. Je nám odrazem toho, co je pro daný výtvarný typ dítěte charakteristické. Jaroslav Uždil rozdělil výtvarné typy na dva základní – extravertní a introvertní, s tím, že existuje mnoho jejich podtypů, různě popisovaných dalšími odborníky.

7.1.1 Extravertní typ

Jeho práce se projevuje snahou o pravdivost, je to typ zaměřený na detaily. Je zde mnoho „specialistů“, zaměřujících se na různé objekty. Může nás až překvapit jejich podrobné znalosti z různých oborů. Některé dítě má hodně poznatků o letadlech, jiné zas o psech. Většinou si objekt rozloží na části, tvar zachytí linkou a až poté plochu vyplňuje. Později se přidává snaha o zachycení plasticity objektu, světla a stínu. Expresivní náměty tomuto výtvarnému typu příliš nevyhovují. Nebrání se konzultaci během práce a je schopný přijmout i cizí návrhy než své.

7.1.2 Introvertní typ

Naproti předchozímu typu je jeho tvorba založena na emocích a zážitcích, je silně emotivní a maluje s radostí. Jeho doménou je především malba. Velmi často začíná plochou, kterou následně vyplňuje. Barva je tvrdá, ostrá, ve spojení s barevnou nadsázkou a deformací. Nesnaží se vystihnout reálné vzezření objektu, dává přednost spíše dekorativnímu pojetí bez iluzivnosti a perspektivy. Své práce komentuje slovy „To jsem já, když...“. Tento typ nemá rád zasahování do práce. (Uždil, 1978, A)

7.2 Victor Löwenfeld

7.2.1 Vizuální typ

S prostředím se seznamuje převážně zrakem, je pozorovatelem. Lpí především na tvarově zajímavém provedení, nevyhledává přílišnou barevnost.

7.2.2 Haptický typ

Typ zaměřený na kontakt s hmotou. Mívá problémy s perspektivním (vizuálním) způsobem zobrazování. Jeho díla jsou originální, nápaditá, často dekorativní. Tvoří s velkým prožitkem a zaujetím. (Perout, 2005)

8. Výtvarné činnosti v mateřské škole

8.1 Kresba

Základním vyjadřovacím prostředkem kresby je čára, linie. Barevná kresba není považována za malbu, stejně tak jako vybarvení kresby není malováním. (Hazuková, 2011)

U dětí raného věku se snažíme naučit držet tužku jakýmkoliv způsobem a čmárat po ploše. Držení tužky není správné, ale účelné. U předškolních dětí by již měl být úchop správný – mezi palcem a prostředníkem s ukazováčkem volně položeným na tužce. Začínáme s velmi silnou tužkou pro co nejlepší úchop. (Strassmeier, 1996)

„Obecně platí zásada, že právě nejmenší děti mají ke kreslení používat měkké a poddajné materiály. Je možno vyloučit tužku ve dřevě nebo pastelky podobného druhu. Lépe poslouží silný roubík voskové pastelky.“ (Uždil, J., 1978, str. 111, A) Tato zásada však neplatí zcela bez výhrad. Občas se uplatní i dřívko, kterým lze barevnou skvrnu či malou kaluž tuše rozvádět po papíře.

Mezi materiály využívanými pro kresbu v mateřských školách bychom našli kromě voskových pastelek i pastelky ve dřevě, inkoust, tuš, barevné křídly, rudku, uhel a další. Fixy jsou dětmi oblíbené především pro pestré barvy a výraznou stopu. Pro jejich zápach a možné špatné působení na sliznici se však příliš nedoporučují. Mezi nevhodné materiály kresby v mateřské škole řadíme kovové pero zasazené v násadce stejně tak propisovací tužky. Kresba je nepevná, hrot snadno klouže všemi směry, nemá přítlak ani modelaci. (Uždil, 1978, A)

8.2 Malba

Hlavním vyjadřovacím prostředkem malby je barevná skvrna. Nejvhodnějším materiálem v mateřské škole jsou barvy krycí. Mají výrazné syté barvy a děti s nimi rády pracují. Pro kolorování kresby se hodí vodové barvy, použít lze i barevné tuše nebo potravinové barvy – nezakryjí, pouze doladí původní kresbu. Použití fixů není příliš vhodné. Děti jsou tak nuceny vdechovat výpary z ředidla a při dlouhém malování jsou z mechanické práce brzy unavené. (Hazuková, 2011)

Před použitím temperových barev se doporučuje mít je pro děti již předem připravené v kelímcích. Temperové barvy využíváme především pro vyplnění větších ploch. Vedeme děti k tomu, aby používaly jeden štětec na jednu barvu, nebo ho před namočením do barvy jiné důkladně vyprat. Štetce mají být dostatečně velké a pružné.

Jako podklad pro malbu výborně poslouží např. balicí papír (na který malujeme z jeho hrubší strany), který je pro svůj velký formát pro předškolní věk vhodný. Může být připevněn nebo volně ležet na desce. Při malbě se doporučuje stát, dítě tak má větší přehled o celé ploše.

Zajímavou techniku představuje malba prsty, která je pro děti velmi atraktivní a vede k odstranění prvotního strachu z prázdné plochy. (Cikánová, 1993, Uždil, 1978, A)

8.3 Prostorová tvorba

Spočívá v tvarování hmoty měkkých materiálů, jakými může být modelína, sochařská nebo keramická hlína. (Hazuková, 2011)

Práci s modelínou můžeme započít již u dvouletých, tříletých dětí. Při prvním kontaktu nemůžeme očekávat, že se dítě bude pokoušet dát modelíně formu nějaké známé věci. Zpočátku s ní experimentuje – dloube do ní, trhá ji a obtiskuje. Po prvotním seznámení můžeme začít s nejjednoduššími tvary – had, placka, koule. Později z hadů vznikají prostorové objekty a z tvarů pravidelných tvary nepravidelné – hruška, mrkev.

Modelovat můžeme z jednoho nebo více kusů, které vzájemně spojujeme. Nejprve necháme dítě modelovat bez dalších nástrojů, jen za využití rukou – získá tím kontakt s hmotou, osvojí si její vlastnosti a strukturu. Proces modelování neohraničujeme mnoha pravidly, dítě na většinu možností přijde samo. (Uždil, 1978, A)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Výzkumný problém a cíl výzkumu

Má bakalářská práce je zaměřena na dětský výtvarný projev a jeho vývoj. V teoretické části jsem se pokusila nastínit, jakými fázemi dětská kresba prochází a jaké zvláštnosti se v kresbě mohou objevit. V praktické části bude tedy mým cílem zachytit případné změny kresby ve sledovaném období posledního roku docházky do mateřské školy. Výzkumná otázka zní: *„Prošel dětský výtvarný projev v daném období změnou? Jestli ano, jakou.“* Praktickou část jsem doplnila rozhovorem s paní učitelkou a několika náměty pro rozvoj dětského výtvarného projevu.

2. Výzkumné metody

„Pedagogická diagnostika je komplexní proces, jehož cílem je poznávání, posuzování a hodnocení vzdělávacího procesu a jeho aktérů. Při diagnostice sledujeme nejen výsledek, ale též sám proces.“ (Zelinková, O., 2001, str. 12)

Ve své bakalářské práci jsem použila tyto metody pedagogické diagnostiky:

2.1 Pozorování

„Pozorování jako metoda pedagogické diagnostiky je proces systematického sledování a zaznamenávání projevů dítěte (i učitele) s cílem rozhodnout o optimálním vedení dítěte. Není omezeno na školní třídu, probíhá všude, kde dochází k interakci mezi dětmi, dětmi a dospělými, kde se dítě nějakým způsobem projevuje.“ (Zelinková, O., 2001, str. 28)

Sledovat samotné psychické procesy dítěte nelze. Dobře nám však poslouží i sledování chování, které odráží prožívání, minulé zkušenosti, vědomosti a obsah

psychického života. Pozorujeme tedy to, co lze vidět, slyšet a měřit. Na základě pozorování chování pak vyvozujeme soudy a závěry. Ty by měly pramenit z opakovaného sledování v různých situacích, přičemž naší snahou je vyloučení náhodných projevů. Včasné povšimnutí a pojmenování problému ze strany učitele vede k snadnějšímu nalezení příčin i jeho odstranění. Pozorování může provádět učitel, psycholog, speciální pedagog i rodič – za podmínky, že se mu dostane základního poučení o metodě pozorování. (Zelinková, 2001)

Metodu pozorování jsem použila především v bodě 4. Vlastní pozorování (pokusila jsem se zachytit vazby pozorovaných dětí s ostatními vrstevníky a jejich projevy) a v bodě 6. Analýza výsledků činnosti (kde jsem sledovala chování dětí v průběhu kresby).

2.2 Rozhovor

Metoda rozhovoru funguje na základě kladených otázek. Využíváme jej při hledání bezprostředních a osobních odpovědí.

Během rozhovoru by měly být zajištěny základní podmínky – měl by probíhat v klidném (a pro dítě známém) prostředí bez rušivých elementů. Dotazovanému poskytneme možnost vyjádřit se, bez stresu a spěchu. Rozhovor může být strukturovaný (otázky a možnosti odpovědí jsou předem dány) nebo nestrukturovaný (volné vyprávění dotazovaného, ve kterém jej pouze podněcujeme). (Zelinková, 2001)

Použila jsem metodu nestrukturovaného rozhovoru s paní učitelkou, abych si ověřila, zda se můj názor a úsudek o dětech shoduje s jejím.

2.3 Anamnéza

„Anamnéza je jednou z metod, jejíž pomocí získáváme takové informace z uplynulého života žáka, které mohou přispět k objasnění současného stavu.“ (Zelinková, O., 2001, str. 31)

2.3.1 Osobní anamnéza

V osobní anamnéze se zajímáme o údaje z prenatalního a perinatálního vývoje dítěte, včetně vývoje v předškolním věku. Tážeme se tedy na samotný průběh těhotenství, porodu a poporodní vývoj dítěte.

2.3.2 Rodinná anamnéza

Zprostředkovává nám údaje o rodině, ve které dítě vyrůstá. Zda je rodina celá nebo neúplná, jaký výchovný způsob využívá, jaký mají na dítě vliv nejbližší (i širší) členové rodiny apod.

2.3.3 Školní anamnéza

Není vázána pouze na třídního učitele, ale i na ostatní, kteří s dítětem přicházejí do kontaktu – např. vedoucí zájmového kroužku, paní vychovatelka ze školní družiny, další učitelé apod. (Zelinková, 2001)

Z rodinné anamnézy jsem použila datum narození a základní informace o rodinném zázemí dětí (poskytnuto paní učitelkou). Jména dětí jsem kvůli ochraně osobních údajů změnila.

2.4 Analýza výsledků činnosti a analýza úkolů

Jejich úkolem je analýza (rozbor) hotového materiálu – výrobku, výkresu, diktátu apod. (Zelinková, 2001)

„Analýza úkolu znamená jeho rozklad na dílčí kroky, jejichž zvládnutí je podmínkou osvojení si celého postupu.“ (Zelinková, O., 2001, str. 43)

Metoda analýzy výsledků činnosti byla pro mou práci stěžejní – konkrétně analýza dětské kresby.

3. Charakteristiky pozorovaných

3.1 Třída

Třída je heterogenní, je zde 28 dětí předškolního věku. Místnost je pomyslně rozdělena na dvě části – ve větší je prostor na spontánní i řízené aktivity.

Dětem jsou zde k dispozici hračky, různé druhy stavebnic, knihy, převleky atd., ke kterým mají volný přístup. Menší část slouží především jako jídelna – je zde pět stolů po šesti místech. Ve třídě panuje přátelská atmosféra, děti drží pospolu, nikoho ze svého kolektivu nevyklučují.

3.2 Škola

Mateřská škola má maximální kapacitu 156 dětí. Je zde celkem 6 tříd. V současné době zde pracuje 11 učitelek a 9 provozních zaměstnanců. Mateřská škola ve svém programu zahrnuje prvky waldorfské pedagogiky. Mimo jiné nabízí dětem mnoho zájmových kroužků (balet, angličtina, hudební kurzy, biblické vyučování atd.). Jejím zřizovatelem je statutární město České Budějovice.

3.3 Objekty výzkumu

3.3.1 Michal

Michal se narodil 13. 10. 2007 - letos v září jej čeká nástup do základní školy. Pochází z úplné rodiny a s rodiči má velmi dobrý vztah. Ze školy jej vyzvedává maminka, která je v současné době na mateřské dovolené s Michalovou půlroční sestrou. Otec je během týdne pracovní velmi zaneprázdněn a s Michalem tráví čas především o víkendech. Dle slov paní učitelky je to právě otec, který v rodině zastává dominantní postavení.

3.3.2 Eva

Eva se narodila 22. 11. 2007 – od září nastupuje do základní školy. Má starší sestru, která navštěvuje první stupeň základní školy. V současné době jsou dívky ve střídavé péči rodičů, kteří jsou rozvedení a nežijí spolu. Nicméně vztahy má s oběma rodiči dobré. Z mateřské školy ji často vyzvedává i babička, která bydlí společně s její matkou.

4. Vlastní pozorování

4.1 Michal

Michal je společenské, živé dítě. Ve hře často zaujímá dominantní postavení. Ostatní chlapci v něm vidí „vzor“ a často se jím nechají strhnout k nějaké lumpárně.

Vyhledává spíše chlapeckou společnost, ve které je velmi oblíbený, s děvčaty příliš nekomunikuje. Při společných hrách se objevilo občasné poštuchování či běžné spory s ostatními chlapci, většinou kvůli hračce.

Při společné práci vydrží být koncentrovaný po většinu doby – pokud jej dané téma zaujme. Největší zájem jeví o pohybové hry a činnosti, má velmi rád soutěživé hry. Zadané úkoly plní poctivě a ve většině případů je dotáhne do konce. Po práci si bez připomínání uklízí vyndané pomůcky a nepořádek na svém místě. Je samostatný, zvládá základní sebeobsluhu.

Nemá problém s komunikací. Nezaznamenala jsem žádnou vadu řeči ani chyby výslovnosti. Jeho slovní zásoba je přiměřená věku. Ostatním rád sděluje své zážitky, často něco vypráví a vyhledává posluchače mezi svými vrstevníky i dospělými.

Adaptace na prostředí mateřské školy byla dle slov paní učitelky rychlá a bez problému.

4.2 Eva

Eva je ráda ve společnosti ostatních dětí, nevyhledává samotu. Je otevřená, živá, v kolektivu oblíbená. Od chlapecké strany jsem si všimla jakéhosi obdivného zájmu – rádi Evě pomáhají, nosí jí maličkosti apod.

Ve hrách nezastává dominantní roli, spíše čeká, až někdo něco vymyslí a přidá se. V průběhu pozorování jsem nezaznamenala konflikty, Eva je hodně empatická. Případné spory se snaží řešit vzájemnou domluvou (např.: nemohly se s kamarádkou domluvit, která si bude dřív hrát s hračkou – Eva přišla s řešením, že si ji nejdřív půjčí kamarádka a pak se vystřídají).

Během společných činností vedených paní učitelkou je většinou soustředěná, klidná, zaujatá. Činnosti se snaží vždy dotáhnout do konce, nerada odkládá rozdělanou práci. Uklízí si po sobě bez připomínání. Je samostatná a zvládá veškerou sebeobsluhu. Často paní učitelce s něčím pomáhá – je ráda, když může pomoci. Mezi nejoblíbenější činnosti v mateřské škole patří hry s ostatními dívkami v námětových koutcích, především v kuchyňce „na rodinu“.

V řeči jsem si nevšimla žádného problému – výslovnost je čistá, bez vad. S dětmi komunikuje spontánně, dospělé sama příliš nevyhledává, ale pokud s ní paní učitelka naváže rozhovor, bez problémů se do něj zapojí.

Adaptace na mateřskou školu probíhala s malými zádrhly – Evě se zpočátku stýskalo po rodičích a často plakala, nechtěla si s nikým hrát. Čas trávila o samotě u stolu, nebo u paní učitelky, na kterou byla zpočátku hodně fixovaná. Na nové prostředí mateřské školy a její režim si zvykla dle slov paní učitelky v průběhu dvou měsíců.

5. Rozhovor s paní učitelkou

Rozhovor s paní učitelkou jsem realizovala na konci sledovaného období, tedy v měsíci březnu. Odpovědi jsem zaznamenala a následně porovnávala s výsledky svého pozorování – byly velmi podobné, na děti máme stejný pohled.

5.1 Michal

„Jak se projevuje v kolektivu ostatních dětí?“

Michal je hodně společenský typ, vystupuje dominantně. To je možná způsobeno vlivem otce, ve kterém má velký vzor a který má v rodině také dominantní roli.

„Pracuje/hraje si raději sám nebo v kolektivu dalších dětí?“

Rozhodně v kolektivu. Jen když je smutný, něco ho trápí, je raději sám – většinou ho to ale brzy přejde, nevydrží být dlouho mimo dění.

„Jaká je jeho nejoblíbenější činnost v mateřské škole?“

Mezi nejoblíbenější patří určitě společné hry s ostatními chlapci a jakýkoliv druh pohybu.

„Jaký má vztah k výtvarným činnostem?“

Kladný – když má náladu, tak rád maluje, kreslí... Musí ale k tomu přijít sám, bez nucení.

„Jak často si jde sám od sebe malovat, kreslit, něco vyrábět...?“

Poměrně často. Hlavně při ranních hrách, kdy má dostatek času. Navzdory tomu, že upřednostňuje práci v kolektivu, při kreslení mu nevádí samota.

5.2 Eva

„Jak se projevuje v kolektivu ostatních dětí?“

V kolektivu je velmi oblíbená. Působí mile, přátelsky, je hodně empatická.

„Pracuje/hraje si raději sama nebo v kolektivu dalších dětí?“

Samostatná práce jí nevádí, ale raději pracuje v kolektivu. Při hrách se ale bez svých kamarádek neobejde.

„Jaká je její nejoblíbenější činnost v mateřské škole?“

Jsou to právě hry s vrstevnicemi – především námětové hry v kuchyňském koutku, hra „na rodinu“, „na obchod“ apod. Často si jde kreslit.

„Jaký má vztah k výtvarným činnostem?“

Kladný. Ale jsou činnosti, které má raději – chodí na kroužek baletu a tím žije.

„Jak často si jde sama od sebe malovat, kreslit, něco vyrábět...?“

Často, téměř každý den. Na rozdíl od Michala ale potřebuje i u kreslení společnost ostatních dívek.

6. Analýza výsledků činnosti

Při analýze dětských kreseb jsem se snažila zaměřit jak na stránku formální (velikost kresby, její umístění, proporce částí těla, jejich jasná identifikace, připojení k tělu, symetrie) tak obsahovou (zobrazení jednotlivých částí těla, detaily, bohatství znaků, použití barvy, zaplnění prostoru, patologické prvky).

Podmínky pro vznik kreseb měly obě děti stejné. Na výběr měly velké množství pastelky všech barev, stejně tak i fixy. K činnosti nebyly nuceny, kresby vznikaly na základě jejich samostatného rozhodnutí. V průběhu kreslení jsem do činnosti nijak nezasahovala, pouze pozorovala a pro lepší interpretaci kreseb jsem je po jejich

dokončení doplňovala otázkami. Naprostá většina kreseb vznikla během spontánních ranních aktivit.

6.1 Struktura analýzy

- Charakteristika grafického typu.
- Umístění a velikost kresby.
- Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry).
- Zvláštnosti výtvarného projevu.
- Barevnost kresby.
- Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby.

6.1.1 Michal

Obrázek č. 1 „Vodník“

Kresba „Vodník“ vznikla v průběhu ranních spontánních činností na formát papíru A4 otočený na šířku, kresba pastelkami. Během kresby působil Michal roztěkaně, nesoustředěně, protože v průběhu činnosti přicházeli kamarádi a bylo vidět, že za nimi chvátá (na druhou stranu chtěl obrázek dodělat). Na otázku, co nakreslil, nedokázal výkres pojmenovat. Navrhla jsem tedy, že by postava na obrázku mohla být vodníkem, s čímž Michal souhlasil.

- **Charakteristika grafického typu:** Jedná se o grafický typ člověk, který je na úrovni paňáka – trup je od hlavy zcela oddělen, chybí ale krk. Na hlavě jsou vlasy, oči, nos, ústa. Chybí uši (a to se nejedná o ženskou postavu s dlouhými vlasy, kde by to bylo pochopitelné). Zobrazeny jsou všechny čtyři končetiny, na jedné ruce je však špatný

počet prstů (jen čtyři). Připojení rukou k trupu je provedeno v pravém úhlu. Není vyjádřen žádný pohyb, např. ohnutím rukou, profilem obličeje apod.

- **Umístění a velikost kresby:** Paňáka Michal umístil více na pravou stranu, papír měl otočený na šířku. Podle mě nad rozložením kresby příliš nepřemýšlel, neboť mu nezbyl dostatek místa na nohy. Většina plochy zůstala prázdná – obraz zabírá zhruba polovinu papíru. Neudělal žádné pozadí, jen jako poslední v rychlosti naznačil zelenými čáranicemi zem.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Poměrně zdatně založil obrysy kresby – čáry jsou vedeny bez přerušování. Stále však přetrvává kruhový charakter kresby. V průběhu si papírem často otáčel, jen při vykreslování trupu a vlasů ne – vedení svislých čar mu nedělá problém. I navzdory obrysům je nebyl schopný dodržet. Má hodně „rozlítanou“ ruku. Během kresby na pastelku dost tlačil a nesnažil se o změnu přitlaku.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Objevuje se automatismus v provedení rukou, který se opakuje i na dalších Michalových kresbách lidské postavy – silné, k trupu napojené v pravém úhlu (R-princip), prsty tvaru oválu. Znatelná je i značná deformace, a to především v proporcích lidské postavy (velmi silné ruce, miniaturní nohy). Kresbu zobrazil na základní čáru – dolní okraj papíru. Chybí tak intelektuální horizont.

- **Barevnost kresby:** Na kresbě převládá zelená barva dvou odstínů – světlejší na trup, tmavší na zem. Oranžovou jsou slabě znázorněny obrysy hlavy a trupu, černou pastelkou pak silněji ruce a nohy, které zůstaly nevykresleny. Na obličej byla použita oranžová, na oči nos a ústa červená. Vlasy dokreslil tužkou.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Kresba na mě působí nedodělaně, odbytě. Je lineární, plošná, i díky absenci pozadí. Navzdory použití malého počtu barev (převládaly barvy studené) na mě kresba působí přívětivě, mile – snad díky doširoka otevřené náruči a úsměvu paňáka.

Obrázek č. 2 „Tank“

Kresba pastelkami „Tank“ vznikla v průběhu ranních spontánních činností na papír velikosti A4 – ten si opět otočil na šířku. V průběhu mi vysvětloval, co kreslí. U stolu jsem s ním seděla sama. Kresbou byl zaujatý.

- **Charakteristika grafického typu:** Jedná se o grafický typ dopravní prostředek – tank. Michal má doma model tanku, který si někdy bere i do školy, kterým se podle mě inspiroval. Je zde poměrně dost detailů – čtyři kola zasazená do trupu, doplňující prvky, střílna s kulometem.

- **Umístění a velikost kresby:** Kresba je umístěna do středu papíru, který si Michal otočil na šířku, a zabírá většinu plochy. Pozadí opět neudělal. Není posazena na dolní okraj papíru a díky absenci pozadí tak kresba „levituje“.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Jako první vznikly obrysy, kterých se Michal tentokrát držel a kresba je tak bez větších přetahů. Čáry obrysů jsou vedeny bez přerušování a poměrně souběžně (až na trup tanku). Nicméně je patrné nepravidelné vedení čáry při vykreslování – všemi směry. V průběhu kresby si pomáhal otáčením papíru. Oproti předchozí kresbě měl Michal více uvolněnou ruku – na pastelky tak netlačil. Na kresbě začínají převažovat ostré rohy.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** V kresbě se zřetelně odráží Michalova fantazie – tank hýří barvami (navzdory reálnému vzoru Michalova modelu tanku, který je celý šedo-černý). Objevuje se tedy nereálná barevnost zobrazeného. Grafoidismus (zaoblování ostrých úhlů) už není tak patrný, začínají převažovat ostré rohy. Chybí však jakýkoliv náznak horizontu.

- **Barevnost kresby:** Na kresbu Michal použil červenou, modrou, zelenou a žlutou pastelku – tyto barvy se objevují na většině kreseb. Barvy jsou méně výrazné, díky odlehčenému přitlaku na pastelku. Převládají barvy teplé (žlutá, červená).
- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Kresba na mě působí promyšleně, obsahuje více detailů. Díky opětovnému opomenutí pozadí si ale myslím, že Michal ještě nemá dostatečně uvolněnou ruku a netroufá si na větší plochu.

Obrázek č. 3 „Sluníčko“

Kresba „Sluníčko“ vznikla odpoledne, když Michal čekal, než si pro něj přijde maminka. Kreslit si šel sám od sebe, většina jeho kamarádů už odešla domů. Jedná se o kresbu pastelkami, na formátu A4 otočeným na šířku.

- **Charakteristika grafického typu:** Vycházím z grafického typu strom, který dítě zobrazuje coby vzhůru trčící kmen, na který většinou v pravém úhlu nasazuje větve. Podobné je to i u květin, které Michal nakreslil – na stonek jsou v pravém úhlu přikresleny listy. U modré květiny se jeden z listů odklání v kosém úhlu – možná záměr, nebo Michalovi ujela ruka (ostatní listy se drží pravouhlého nasazení). Květiny jsou dvojího druhu – fialová uprostřed je tulipán, druhou Michal nepojmenoval. Stonek tulipánu je vytvořen dvěma vodorovnými čarami, stonek druhé květiny jen jednou.

- **Umístění a velikost kresby:** Jako první vznikl tulipán, který byl Michalem umístěn přímo do středu papíru – opět není vyznačena linie země, vyrůstá z dolního okraje papíru. Jako další nakreslil slunce v pravém rohu papíru, zabírající podstatnou část plochy. Obraz asi Michalovi přišel prázdný, tak jej v závěru kresby (během vykreslování nebe) doplnil modrou květinou (použil pastelku, kterou zrovna držel) a oblakem (stejný tvar jako květ modré květiny). Plocha je tentokrát zaplněna celá.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Michal už na pastelku tolik netlačí, je znatelná i snaha o změnu přítlaku (lze vidět v intenzitě barev – výrazný květ, nevýrazné pozadí). Čáry u stonku tulipánu jsou rovné (stejně tak paprsky slunce), nesbíhají se. Obrysy kresby jsou vedeny jedním tahem, bez přerušení a jsou poměrně symetrické. V průběhu dokreslování pozadí se však zase objevilo otáčení si papírem a „čarání“ různými směry. Na pozadí je vidět menší tlak, který byl na tužku vyvíjen – barva není příliš výrazná. Vykreslování si usnadnil ignorováním té části, kam zasahují paprsky slunce – plocha mezi nimi zůstala nevyplněná. Ruku měl v průběhu kresby uvolněnou, pohyb vycházel ze zápěstí.
- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Objevuje se antropomorfismus (přenášení lidských rysů na neživé věci, jevy apod.), a sice v provedení slunce, které má lidský obličej. Dále zobrazení na základní čáru (dolní okraj papíru), které je pro Michala typické. Kresba má difúzní charakter, který se projevuje rozptýlením kresby po celé ploše formátu bez vzájemného překrývání objektů.
- **Barevnost kresby:** Byla použita barva modrá, žlutá, zelená a fialová. Převládají barvy studené, hlavně modrá. Barvy jsou poměrně nevýrazné, až na květ tulipánu.
- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Kresba na mě působí chladným dojmem, díky převaze studené světle modré barvy. Pokrok vidím v tom, že se Michal tentokrát snažil zaplnit celou plochu papíru.

Obrázek č. 4 „Naše chalupa“

Na kresbě je dům, kam jezdí na návštěvy ke svým prarodičům. Použil pastelky na papír formátu A4, který si Michal otočil na šířku. Michal si šel kreslit, nevěděl však co. Kresba tak vznikla na můj podnět, zda by mi nakreslil, co bude dělat o víkendu. Do kresby jsem jinak nijak nezasahovala.

- **Charakteristika grafického typu:** Grafický typ dům. Má vše důležité, co by dům mít měl – dveře s klikou, okno (a střešní okénko), komín a střechu se znázorněnými taškami. Z komína se kouří, což se dá interpretovat jako zázemí, teplo domova – to potvrzuje i okno, jež je otevřené a z něhož se vyklání na uvítanou Michalova babička. Dům zachytil spojením pohledu ze dvou úhlů.
- **Umístění a velikost kresby:** Michal nakreslil dům přibližně do středu plochy a tím jej umístil do centra naší pozornosti. Dům je poměrně velký, větší část plochy však zabírá modř nebe. Okolí domu nezdobí žádné detaily.
- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Oproti první kresbě je vidět postupné uvolňování ruky. Pohyb vychází ze zápěstí a projevuje se delšími čarami bez přerušování. Papírem během kresby tentokrát neotáčel a většina čar je vedena jedním (vodorovným) směrem. Tlak na pastelku byl v průběhu kresby přibližně stejný, nepřilíš velký.
- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Dle mého názoru lze považovat za automatismus Michalovo pojetí pozadí, které se opakuje – na většině kreseb je celé vykreslené modrou barvou. Může si tak ulehčovat práci, příčinou by ale mohla být i chudost představ či malá znalost předmětů. Michal také ignoruje jakékoliv rozdělení plochy papíru na pás země a nebe, a tak se znovu objevuje i zobrazení na základní čáru.
- **Barevnost kresby:** Na kresbu byly použity Michalovy oblíbené barvy, a to červená, žlutá a modrá. Pouze komín a dveře byly vykresleny hnědě. V převaze je studená modrá barva.
- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Kresba na mě působí prázdným dojmem. Převládá opět světlá modrá, a i navzdory teplým barvám použitým na dům na mě působí odtahitě. I díky tomu, že k němu Michal nenakreslil žádné okolí – například stromy, zahrádku apod. a pozadí pojal opět pouze jako modrou plochu nebe.

Obrázek č. 5 „Vánoční přání“

Tento výkres vznikl při spontánních činnostech, kdy děti kreslily, co by si přály dostat k Vánocům. Obrázky jsme následně dali do obálek a za okno, aby si je Ježíšek vyzvedl. Zúčastnila se většina dětí. Během kresby vypadal Michal soustředěně, s nikým nemluvil a bylo vidět, že se snaží.

- **Charakteristika grafického typu:** Grafický typ strom. Jedná se o schematický jehličnatý strom, který děti znají především z období Vánoc. Kmen je přiměřeně silný, nasazený však více nalevo než by měl.
- **Umístění a velikost kresby:** Plocha papíru je zaplněna téměř celá. Na pravé straně Michal nakreslil MP3 přehrávač, který by si přál dostat, levá strana patří vánočnímu stromu, a do levého horního rohu umístil hodiny. Své přání zobrazil ve stejné velikosti jako strom, což poukazuje na to, že o něj moc stojí. Ostatní děti kreslily dárky menší, zato ale ve větším množství. O hodinách v rohu se nezmínil. Myslím si tedy, že se o přání nejedná. Možná mají hodiny v té místnosti, kde stromek stojí.
- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Výkres má oproti předchozím výraznější obrysy i barvy. Čáry obrysů jsou rovné, plynule se na sebe napojují a objekty jsou poměrně symetrické (až na kmen stromu). Obrysů se snažil držet, ale především u hodin ruku neuhlídal. Tlak na pastelku byl větší než u předešlých kreseb, barvy jsou mnohem sytější. U hodin, kmene a MP3 vedl čáru jedním směrem (svisle), u stromu a jeho ozdob vedou více směry. Papír si v průběhu kresby téměř neotáčel, začal spíše měnit polohu ruky.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Velikost MP3 srovnatelnou s velikostí stromu můžeme označit za velikostní hierarchii, kdy dítě zachytí to nejdůležitější jako největší. Dále se objevuje klasický ornament ve výzdobě stromu a kresba má difúzní charakter – objekty jsou rozmístěny po celém formátu bez vzájemného překrývání.
- **Barevnost kresby:** Na kresbu byly použity pastelky barvy zelené, červené, modré, hnědé a žluté. MP3 přehrávač vykreslil šedě pastelkou. Převládají barvy studené.
- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Kresba se obohatila mnohými detaily (mašle a ozdoby na stromu, display a tlačítka na MP3), kterých bylo doposud poměrně málo. Barvy jsou veselé, výrazné a kresba na mě působí dojmem Michalovi velké touhy po MP3 přehrávači. Zlepšení vidím v menší potřebě otáčet papírem během kresby.

Obrázek č. 6 „Kocour v botách“

Kresba „Kocour v botách“ vznikla odpoledne v průběhu spontánních činností. Předcházel jí týden s tématem pohádek. Michal nakreslil svou oblíbenou Kocour v botách. Kreslil u stolu spolu s dvěma kamarády, kteří se k němu přidali. Na kresbu měl dostatek času a já jsem do ní nijak nezasahovala. V průběhu se bavil s ostatními. Kresba pastelkami na formát A4 otočený na šířku.

- **Charakteristika grafického typu:** Na kresbě se objevuje grafický typ dům, strom, člověk a zvíře. Domy tentokrát znázornil z čelního pohledu, jsou jednoduché s trojúhelníkovým štítem. Při kreslení obrysů zobrazil okna, dveře s klikami a střechy s taškami nakreslenými překrýváním vodorovných čar svislými. Během vykreslování ale dveře i tašky zanikly. U obou domů schází komín. Strom tvoří dvoudimenzionální kmen s korunou ve tvaru koule. Strom je listnatý, podle plodů (jablek) na něm. Lidská postava je nakreslena sedící na špalku s tělem z profilu a hlavou z pohledu zepředu.

V jedné ruce drží nůž a ve druhé jablko. Nohy jsou ohnuty v kolenou. U rukou přetrvává pravouhlé nasazení na trup, na obou je správný počet prstů. Kocour má postavu podobnou lidské, stojí na zadních nohách. Odlišují jej atributy – velké uši, vousy. Ruce jsou tentokrát podél těla. Obě postavy mají hlavu od trupu oddělenou krkem.

- **Umístění a velikost kresby:** Papír si otočil na šířku. Kresba je rozmístěna pravidelně po celé ploše formátu, bez vzájemného překrývání. Na pravé straně papíru je vysoký strom, kocour a lidská postava – tedy to nejdůležitější. Levá polovina byla prázdnější, Michal ji zaplnil nejdřív velkým modrým, pak menším oranžovým domem.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Na pastelky vynaložil poměrně silný tlak, nedá se však říci, že by „ryl“. Barvy jsou tak hodně výrazné. Vedení čar při zakládání obrysů bylo plynulé, bez obtahování. Při vykreslování míří čáry převážně jedním směrem a to svislým. Během kresby si nepomáhal otáčením papíru (jen u nebe si jej otočil na výšku). Poměrně zdatně dodržel zadané obrysy.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** U lidské postavy se objevuje smíšený profil – obličej je nakreslen zepředu, vlasy spíše z profilu. U kocoura můžeme mluvit o antropomorfismu – postava jako lidská, odlišená jen atributy. Poprvé zde Michal zobrazil intelektuální horizont, tedy rozdělení plochy na pás nebe a země. Objevoval se již dříve, ale nebyl tak jasně ohraničen, jako v tomto případě.

- **Barevnost kresby:** Byla použita modrá, zelená, hnědá, červená, oranžová, žlutá, fialová a černá barva. Převládají spíše teplé odstíny. Barvy jsou hodně syté a výrazné.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Kresba má veselé barvy, působí na mě pozitivním dojmem. Domy však vypadají nepřístupně – mají zavřená okna, bez komínů, dveře jsou zakreslené a neznatelné. Myslím, že se Michal více zaměřil na pravou stranu výkresu, kterou vypracoval velmi detailně a domům nepřikládal velkou důležitost. Velký posun vidím v podobě jasného oddělení linie země a nebe. Kresba přestává být plošná – u postavy je naznačení pohybu.

Obrázek č. 7 „Továrna“

Kresba „Továrna“ vznikla při ranních spontánních činnostech na papír formátu A4. Kresba pastelkami. Po ukončení kresby jsem se musela zeptat, co že to nakreslil, protože jsem nedokázala rozpoznat továrnu s komíny – tipovala jsem bazén.

- **Charakteristika grafického typu:** Grafický typ dům. Jde ovšem o továrnu a tak jsou zde patrné rozdíly. Na příklad – továrna je celá z plechu, nemá okna, komín postavený vedle ní apod. Michal továrnu znázornil jako čtvercovou krabici z vlnitého plechu s kouřícími komíny vedle. Myslím, že komín zcela nalevo měl být původně stromem, ale Michal jeho korunu nakonec nechal bílou a místo stromu tak vznikl druhý, menší, komín. Na obraze je i letící pták, držící v zobáku žížalu – ten byl původně nakreslen s lidským obličejem (pusa do úsměvu, krátká čárka jako nos), Michalovi se ale asi nějak nezdál a nakonec dokreslil i zobák.

- **Umístění a velikost kresby:** Továrna byla posazena do středu papíru, nalevo od ní jsou umístěny dva komíny. Nad továrnou svítí slunce a letí pták. Poměrně rovnoměrně rozmístil objekty po ploše, bez vzájemného překrývání.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Na předchozí kresbě vedl při vykreslování čáry jedním směrem, tady tomu tak ale není. Musím ovšem přihlídnout k tomu, že u předchozí kresby nevykresloval celé pozadí – většinu plochy nechal bílou a ulehčil si tak podstatně práci. Pomáhal si otáčením papíru, což svědčí o stále neuvolněné ruce. Snažil se i měnit polohu ruky a zápěstí, což mělo za následek nesprávný způsob sezení a kroucení se. Obrysy se snažil dodržovat, výraznější přetahy nevidím. Čáry u vyššího z komínů jsou téměř rovnoběžné. Nakreslil je nepřerušovaně a bez vylepšování obtahováním.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Personifikace v zobrazení ptáka s lidským obličejem, který nakonec Michal uvedl na správnou míru přidáním zobáku. Je vidět naznačení horizontu země, i když méně výrazně, než na kresbě předešlé.

- **Barevnost kresby:** Na kresbu byly použity pastelky barvy modré, červené, hnědé, žluté, oranžové, černé, zelené a fialové barvy. Jako ve většině případů Michalových kreseb převládá barva modrá, tedy barva studená.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Michal mě vyvedl z omylu, že nakreslil továrnu, ne bazén, jak jsem si původně myslela. Továrnu pojal vesele, vykreslil ji více barvami. Navzdory tomu, že pozadí odbýval a nechával je prázdná, či jen narychlo vykreslená, tady si dal záležet – vykreslil celou zbývající plochu, a to pečlivě. Čáry však vedou opět více směry.

Obrázek č. 8 „Můj dům“

Tento výkres nakreslil Michal ráno během spontánních činností, použil papír formátu A4 opět otočený na šířku. U kresby seděl poměrně dlouho, byl soustředěný a nenechal se vyrušovat. Občas se za ním někdo přišel podívat, co dělá.

- **Charakteristika grafického typu:** Jedná se o grafický typ dům. Je zobrazen z čelního pohledu, střecha má tvar lichoběžníku. Dům má dveře bez kliky, jedno velké podlouhlé okno, menší střešní okýnko a dva komíny, z nichž se valí dým. Barevným provedením dům jakoby rozdělil na dvě poloviny, tento dojem utvrzují i dva komíny.

- **Umístění a velikost kresby:** Dům umístil coby nejdůležitější objekt přibližně doprostřed plochy. Tentokrát si dal záležet a jeho okolí vyzdobil linií zelené trávy s květinami, v pravém horním rohu na dům shlíží slunce. Plocha je zaplněna souměrně, nejsou zde žádné velké prázdné plochy. Obrázek je symetrický.

● **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Tlak vynaložený na kresebný materiál byl poměrně velký, barvy jsou výrazné a jasně lze určit směr, kterým byly čáry při vykreslování vedeny – převážně jedním, a to svislým. Na této kresbě Michal respektoval obrysy, dával si záležet. Celkově je kresba více promyšlená, obsahuje i více detailů.

● **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Provedení slunce s lidskýma očima značí stále převládající antropomorfismus. Nakreslením linie země vyznačil horizont, zbytek plochy nejspíš považoval za nebe a dál se jím nijak nezabýval.

● **Barevnost kresby:** Na kresbu použil pastelky barvy modré, hnědé, zelené a oranžové. Převládají spíše teplé tóny. Použil i barvu, kterou jsem v jeho kresbách dosud nezaznamenala – růžovou. Je však možné, že chtěl sáhnout po červené, nebo mu připadala podobná, a tak ji použil.

● **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Z kresby mám smíšené dojmy – díky použití výrazných barev, krásnému okolí a slunci na mě působí pozitivně. Na druhou stranu dům je pro mě nepřístupný, zamřížované okno ve mně evokuje vězení, stejně jako dveře bez kliky.

Obrázek č. 9 „S tátou“

Na kresbě zobrazil Michal sebe se svým tátou na procházce. Při rozhovoru po jeho dokončení vyšlo najevo, že na procházce byli i s maminkou a Michalovo malou sestrou. Možná kvůli tomu, že s otcem netráví zdaleka tolik času jako s matkou, zobrazil se zde pouze s ním a tím zdůraznil přání být v jeho blízkosti. Sebe navíc nakreslil ve stejné velikosti jako otce, což vypovídá o jeho obdivu a snaze

být jako on. Kresba vznikla při spontánních ranních činnostech. Papír byl formátu A5, kresba pastelkami.

- **Charakteristika grafického typu:** Na obraze je grafický typ člověk a strom. Obě lidské postavy jsou nakresleny stále podle jednoho schématu. Hlava je spojena s trupem krkem, k tělu obdélníkového tvaru jsou nasazeny v pravém úhlu paže a velmi nízko. Nohám chybí zakončení botami, na hlavě schází nos a uši. Postava proporcemi začíná odpovídat realitě, vyjma rukou, které Michal stále zobrazuje velmi silné a k tělu nepřirozeně napojené. Žlutá postava má navíc na každé ruce pouhé čtyři prsty. Grafický typ strom vychází ze stejného schématu jako na obrázku č. 6. Kmen je dvoudimenzionální, koruna ve tvaru koule. Získal nový detail – trčí z něj ulomená větev. Nejsou na něm znázorněny žádné plody, i přesto bych jej tipovala na strom listnatý.

- **Umístění a velikost kresby:** Kresbu Michal umístil do dolní poloviny papíru. Postavy a strom vyrůstají z horizontu země, kterou si nakreslil jako první a jež byla asi jeden centimetr silná. Po dokončení kresby postav a stromu ji však podstatně zvětšil a sahá tak téměř do poloviny papíru. Zbytek plochy zaplnil modrou pastelkou.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Čáry byly opět vedeny všemi směry, vykreslení velkých ploch je spíše ledabylé. Tlak byl přiměřený, v některých místech je vidět výrazněji. Při vykreslování ploch vedl pastelkou čáry delší dobu bez přerušování. Občas si pomohl změnou polohy papíru.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Opakuje se automatismus v provedení grafického typu člověk, a to především v zobrazení rukou – nepřirozeně silné a pravouhle nasazené k trupu. Michal zachytil obě postavy stejně velké, což může být projevem dětského egocentrismu. Intelektuálním horizontem rozdělil plochu papíru na pás země a nebe.

- **Barevnost kresby:** Použil modrou, zelenou, hnědou a žlutou pastelku. Černě zvýraznil obrysy postav. Na kresbě převládají barvy studené.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** I přes dominanci studených barev mám z obrazu pozitivní dojem – postavy jsou blízku u sebe, usmívají se, vypadají, jako by nás vítaly. Plocha nebe mi opět připadá příliš prázdná.

6.1.2 Eva

Obrázek č. 10 „S mámou a babičkou“

Kresba Evy s mámou a babičkou vznikla během spontánních ranních činností na formát A5, použity byly pastelky. Eva zobrazila sebe (uprostřed), mámu má po své pravé straně a babičku po levé. Takhle chodí spolu domů, když si Evu vyzvednou ze školy.

- **Charakteristika grafického typu:** Jedná se o grafický typ člověk. Na obraze jsou tři ženské postavy – Eva, její máma a babička. Všechny postavy vycházejí ze stejného schématu. Kulatý obličej s očima naznačenýma kolečkem, nos, linka do obloučku coby ústa. Chybí uši – v tomto případě ženských postav je pravděpodobné, že jsou zakryty vlasy. Hlava je na trup připojena krkem. Trup sobě a babičce vytvořila z jednoho kusu – nevyznačila, kde je pas a začínají nohy – mají dlouhé splývavé šaty. U mámy rozdělila trup výrazněji – barevné triko je odděleno od sukně a jsou vidět nohy. Ruce jsou napojeny přímo v ramenou, ale na každé ruce jsou pouze tři prsty. Postavy zakončila střevíci na podpatku stojící na horizontu země.

- **Umístění a velikost kresby:** Eva si vzala menší formát než obvykle. I přes velikost formátu nezaplnila plochu celou – nebe nechala zcela prázdné, což je zvláštní, protože její kresby se projevují velkou dekorativností a zaplněním celé plochy. Možná si tak vzala menší papír záměrně, šla kreslit jen se záměrem zobrazit to hlavní, v tomto případě sebe s mámou a babičkou, a zbytek jí nepřišel důležitý. Velikostně odlišila svoji menší postavu od vyšších postav mámy a babičky. Postavy jsou nakresleny do středu papíru a zaplňují většinu plochy.

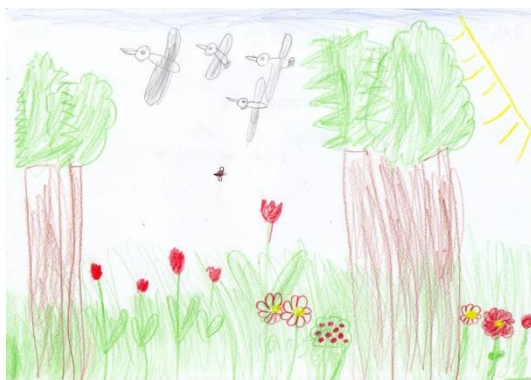
- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Jako první si Eva založila tužkou obrysy. Čáry vedla jistě, nepřerušovaně a jsou poměrně rovné.

Obrysy dodržovala i během vykreslování. Je vidět, že má ruku uvolněnou a i malé plochy dokáže vykreslit bez přetahování. Čáry jsou vedeny převážně jedním směrem. Přítlak na pastelky vyvíjela přiměřený.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Patrný je automatismus – postavy jsou takřka stejné (ruce se třemi prsty, boty na podpatku, stejný obličej apod.). Netýká se tedy detailu, ale celého grafického typu. Postavy jsou deformované, zjednodušené, a to především v proporcích těla (velká hlava a tlusté krátké ruce). Podle velikostní hierarchie jsou máma s babičkou nejdůležitější, Eva se zobrazila jako ta nejmenší. Může to však být odraz Evina vyspělého chápání reality. Objevuje se překrývání – ruce jsou nakresleny přes sebe a naznačují, že Eva drží mámu a babičku za ruce.

- **Barevnost kresby:** Kresba je hodně barevná – Eva použila žlutou, hnědou, zelenou, modrou, fialovou, oranžovou, červenou a růžovou pastelku. Většinu z nich nalezneme na pruhovaném triku Eviny mámy.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Kresba na mě působí pozitivním dojmem. Postavy vypadají šťastně, usmívají se a vzájemně se drží za ruce. Řekla bych, že podle toho, jak se Eva s mámou a babičkou nakreslila, má k nim blízký vztah a je v jejich společnosti ráda.

Obrázek č. 11 „Výlet“

Obrázek vznikl v průběhu ranních spontánních činností, Eva nakreslila přírodu, kde byla spolu s maminkou a sestrou na výletě. Papír velikosti A4 si Eva otočila na šířku. Použila pastelky. U stolu byly přítomny i další dívky, některé z nich jen přihlížely. V průběhu kresby si povídaly.

- **Charakteristika grafického typu:** Objevuje se grafický typ strom a zvíře. Stromy schematicky odlišila – strom jehličnatý s korunou do tvaru špiček a listnatý s korunou oblých tvarů. Stromy mají silné dvoudimenzionální kmeny. V trávě rostou květiny více druhů a keř s červenými bobulemi. Ptáci jsou nakresleni podle jednoho schématu a všichni letí jedním směrem. Kulatá hlava s okem a zobákem (zobrazená z profilu), oválný trup a křídla k němu nasazená v pravém úhlu.
- **Umístění a velikost kresby:** Nejvýraznějším prvkem kresby jsou vysoké stromy, které jsou umístěny na pravé a levé straně obrazu. Plocha mezi nimi je zaplněna trávou s květinami. V pravém horním rohu svítí slunce. Plocha papíru je zaplněna celá, rovnoměrně a bez vzájemného překrývání objektů. Objekty na kresbě jsou poměrně symetrické.
- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Jako první vznikly opět obrysy, které si Eva tentokrát nakreslila přímo pastelkami, které následně použila i na vykreslení daných ploch. Obrysy zřetelně vystupují, přítlak na pastelku byl větší než v průběhu vykreslování. Čáry jsou vedeny ledabyjeji než na předchozí kresbě, míří více směry (především u korun stromů).
- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Automatismus v provedení ptáků, květin – vychází ze stejných schémat. Eva si na ploše vyznačila intelektuální horizont – linii země tvoří vysoká tráva, nebe je znázorněno tenkým pruhem světlé modři na horní straně papíru. Navzdory horizontu (který vznikl jako první) stromy i květiny vyrůstají ze základní čáry – dolního okraje papíru.
- **Barevnost kresby:** Na kresbě převládá zelená barva teplého odstínu. Dále Eva použila červenou, modrou, žlutou, hnědou a šedou pastelku. Barvy jsou výrazné, veselé a tak, jak je Eva přiřadila daným objektům, odpovídají realitě.
- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Z kresby na mě dýchá klidná, příjemná atmosféra. Zelená barva působí uklidňujícím dojmem. Poměrně hodně detailů (keř s plody, spousta květin, letící malá beruška) svědčí o tom, že Eva má přírodu ráda a pozorně si jí všímá.

Obrázek č. 12 „Princezna“

Tento výkres Eva nakreslila odpoledne. Papír formátu A4 nechala položený na výšku. Kresba pastelkami. V závěrečném rozhovoru jsem se dozvěděla, že na obrázku maminka je princeznou a postava vedle ní je tatínek. Kreslila sama u stolu, vypadala zaujatě a soustředěně, jen občas vzhledla, aby se podívala, co dělají ostatní.

● **Charakteristika grafického typu:** Grafický typ dům a člověk. Lidské postavy jsou malé a asi vlivem toho i poměrně deformované, především mužská postava má neúměrně dlouhé nohy. Obličej má oči, nos i ústa. Na rukách jsou prsty jen naznačeny a nelze určit jejich počet. Domy jsou na obrázku dva – jeden vyšší růžový, druhý menší žlutý. Vypadá to, jako by každé postavě patřil jeden (děti z rozvedených rodin – zobrazují dva domy vedle sebe, otcův a matčin). Domy mají mnoho oken, všechna jsou zavřená. Dveře jsou znázorněny v pravých dolních rozích. U těch matčiných je klika, u otcových ne. Komín je ke střeše nasazen v pravém úhlu a vypouští dým – znamená, že je někdo doma. Otcův dům komín nemá. Podle detailů (klika u matčiných dveří a komín na její střeše) bych řekla, že se Eva cítí více doma u matky.

● **Umístění a velikost kresby:** Jako první vznikly lidské postavy uprostřed dolní poloviny papíru. K nim pak dokreslila domy, které zabírají podstatnou část kresby a jsou jejím nejvýraznějším prvkem. Slunce v horním pravém rohu je zobrazeno s lidským obličejem. Jako poslední dokreslila mraky (nebo kouř), aby zaplnila prázdnou plochu (pro Eviny obrazy je typické, že na nich nenechává velká prázdná místa a vždy se snaží co nejvíce zaplnit). Malé postavy mohou znamenat, že si Eva kresbu

dopředu promyslela a věděla tak, že vedle nich pak bude dělat domy a nechala si na ně dostatek místa. Nebo nevěděla, a domy mohly posloužit k zaplnění prázdného místa.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Na malých detailech je vidět, že má Eva dostatečně uvolněnou a přesnou ruku – např. obličej nebo koruna princezny, která je navzdory malé ploše vykreslena bez jediného přetahu. Čáry obrysů jsou vedeny rovnými čarami, jistě a bez obtahování nebo opravování. Při vykreslování jsou vedeny převážně jedním směrem, ale u matčina domu si dala mnohem více záležet – zaplnila celou plochu, kdežto u otce domu jen naznačila barevnost odbytým vykreslením a nechala dost bílých míst.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** U nasazení komínu je znatelný tzv. R-princip, kdy pro dítě je psychicky schůdnější přidávat čáry v pravém úhlu. U oken na otcově domě se objevuje náznak grafoidismu – okna mají poměrně zaoblené rohy. Slunce s lidským obličejem nese prvek antropomorfismu, tedy přenesení lidských rysů či vlastností neživým objektům. Plocha papíru je, i když velmi nezřetelně, rozdělena intelektuálním horizontem na pás země a nebe.

- **Barevnost kresby:** Na kresbu byly použity pastelky barvy žluté, hnědé, červené, růžové, modré, zelené a fialové. Na kresbě převládají teplé barvy – žlutá a červená.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Z kresby je podle mého názoru vidět, jaký má vztah k oběma rodičům. Se zobrazením postavy matky a jejího domu si dala více záležet a obohatila je o více detailů. Na druhou stranu otce trochu „odbyla“. Z jejího chování v době jeho přítomnosti ale vím, že k němu má velmi hezký vztah.

Obrázek č. 13 „Vánoční přání“

Výkres „Vánoční přání“ vznikl stejně jako Michalův obrázek vánočního přání po řízené činnosti, kdy mohly děti nakreslit, co by si přály dostat k Vánocům. Eva kreslila u stolu se svými kamarádkami, v průběhu kresby si hodně povídaly a sdělovaly si, co by chtěly dostat. U kresby strávila dost času a je vidět, že ji kreslení bavilo a dávala si záležet. Formát A4 na výšku, kresba pastelkami.

- **Charakteristika grafického typu:** Grafický typ strom. Jedná se o schematicky zobrazený jehličnatý strom, který si děti nejčastěji spojují právě s obdobím Vánoc. Kmen je k velikosti stromu přiměřeně silný, nakreslený dvěma svislými čarami, zasazený do podstavce – je vidět, že Eva je detailistka. Celý je ozdoben barevnými světly a svíčkami na větvích.

- **Umístění a velikost kresby:** Do středu papíru je umístěn strom, který je na papíru největší a stojí tak v centru naší pozornosti. O jeho kmen se opírá krabice s panenkou – velmi chytře tak vymyslela, jak to udělat, abychom viděli, co v ní je. Eva výkres zamýšlela jako pohled do pokoje – okny je vidět jak venku sněží, z horní linie papíru visí lustr. Opět se snažila zaplnit co nejvíce plochy, výkres je hodně dekorativní a plný ornamentů. Je symetrický a propracovaný. Ztrácí na plošnosti, objekty (krabice opřená o kmen) se začínají překrývat.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Eva si jako první založila čarou horizont podlahy. Čáru vedla pomalu ale nepřerušovaně, papír měla stále postavený na výšku. Obrysy stromu jsou velmi slabé. U oken je nezaložila vůbec.

Čáry při vykreslování stromu vedou všemi směry, ale při dodělávání pozadí a podlahy směřují jedním, a to vodorovným. Ruku měla uvolněnou, pohyb vycházel ze zápěstí, což jí dovolilo malými pohyby nakreslit spoustu drobných detailů (např. malé kroužky sněhových vloček). Je vidět změnu v přítlaku na pastelku – u pozadí byl podstatně menší.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Výrazným prvkem je velká ornamentální – především klasický ornament, kterým se snažila o co nejhezčí výkres. Je vyznačen horizont země (podlahy), zbytek pozadí je stěna pokoje.

- **Barevnost kresby:** Na kresbu byly použity barvy červená, zelená, oranžová, modrá, černá, žlutá, hnědá a fialová. Navzdory mnoha barvám na mě obrázek působí utlumeně, barvy nejsou příliš výrazné, což je způsobeno menším přítlakem.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Eva dokázala realisticky zachytit, jak to vypadá u nich doma na Vánoce. Provedení obrázku, jako pohled do pokoje, mě zaujalo. Celkově na mě obraz ale působí chladně, hlavně díky pozadí, které vykreslila nejsvětlejším odstínem modré. Kresba je ale promyšlená a detailně propracovaná.

Obrázek č. 14 „Perníková chaloupka“

„Perníkovou chaloupku“ nakreslila Eva během ranních spontánních činností v týdnu, jehož tématem byly pohádky. U stolu byly přítomny i další děti, s nimiž si občas něco řekla. Pozornost ale věnovala především kresbě. Formát A4 otočený na šířku, kresba pastelkami.

- **Charakteristika grafického typu:** Na výkresu se vyskytuje grafický typ strom, zvíře, dům. Dům coby perníková chaloupka je celý vykreslen hnědou pastelkou, okenní

tabulky v oknech vyplnila červenými srdíčky. Do domu vedou dveře s klikou a na střeše je kouřící komín. U stromu se nedá jednoznačně říci, zda je jehličnatý či listnatý – Eva jej nakreslila podobného tvaru jako jehličnan na obr. č. 11, ale zde má spíše oblé tvary. Kmen je velmi silný, opět utvořený dvěma svislými čarami. Zvířetem na výkresu je pes, který je k domu přivázán řetězem. Eva jej nakreslila z profilu. Má kulatou hlavu, protáhlý čumák, tělo tvaru obdélníku a krátký ocas. Na otázku, proč je k chalupě přivázán řetězem, mi Eva odpověděla, že patří ježibabě a chalupu jí hlídá.

- **Umístění a velikost kresby:** Kresbou se znovu snažila zaplnit co nejvíce místa. Dominantou je perníková chaloupka na pravé straně papíru, doprostřed umístila strom. Zbytek plochy vyplnila sluncem a mraky. Chalupa je symetrická, objekty rozmístila rovnoměrně a bez vzájemného překrývání.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Obrysy domu založila rovnými nepřerušovanými čarami. Obrysy nemusela opravovat, ani je neobtahovala a použila na ně barvy, kterými později plochy vykreslovala. Čáry při vykreslování vedla všemi směry, papírem si ale neotáčela, směr měnila polohou ruky. Obrysy dodržovala, přetahování je minimální. Na pastelky vyvíjela poměrně silný přítlak – barvy jsou hodně výrazné a syté.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Na rozdíl od obr. č. 12 nasadila komín správně (svisle ke střeše). Strom má podobné schéma jako ten na obr. č. 11. Určitá deformace je samozřejmá, i tak ale objekty svou velikostí a barevností zdatně kopírují realitu. Opět se objevuje antropomorfismus v zobrazení slunce s lidským obličejem. Plochu rozdělila horizontem.

- **Barevnost kresby:** Na kresbu použila pastelky barvy žluté, modré, zelené, hnědé, černé, červené a oranžové. Převládá hnědá barva teplého odstínu. Barvy jsou syté, výrazné.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Co se týče vykreslení, přijde mi oproti předchozím kresbám trochu odbyté – je zde více bílých míst a není tolik precizní.

Obrázek č. 15 „Sněží“

Tento výkres nakreslila Eva během odpoledních spontánních činností, když čekala maminku. Byl to jeden z mála dnů, kdy vydatně sněžilo a to zřejmě Evu inspirovalo. Kreslila u stolu sama, většina jejích kamarádek již odešla domů. Během kresby jsem seděla vedle ní, ale nijak jsem nezasahovala. Kresba fixou a pastelkami, formát A4 otočený na šířku.

- **Charakteristika grafického typu:** Jedná se o grafický typ dům. Na výkresu jsou zobrazeny dva domy vedle sebe (často kreslí děti z rozvedených rodin) vycházející ze stejného schématu a jsou zcela symetrické. Nakresleny jsou z čelního pohledu, mají obdélníkový tvar, na každém je jedno okno, dveře s klikou, kouřící komín. Okna zdobí květináče s květinami, střecha je pokryta taškami.
- **Umístění a velikost kresby:** Domy jsou poměrně velké, zabírají většinu plochy. Každý je posazen na svou polovinu papíru. Umístila je těsně vedle sebe, až by se mohlo zdát, že k sobě mají rodiče blízko (nebo je to přání Evy). Zbytek plochy zaplnila ornamentem sněhových vloček.
- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Na vykreslení domů použila Eva oranžový fix, proto zde nemůžeme posuzovat snahu o přítlak. Zbytek výkresu, na který byly použity pastelky, svědčí o poměrně silném tlaku (především sněhové vločky). Obrysy domů jsou založeny rovnými čarami, které se nesbíhají. Tašky na střeše jsou pravidelné, poměrně malé a výkres je symetrický.
- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Objevuje se ornament v provedení sněhových vloček. Myslím si, že právě vločky jsou na výkresu to nejdůležitější – ten den hustě sněžilo. Také jim věnovala podstatnou část doby, kterou nad výkresem strávila.

Tentokrát chybí intelektuální horizont, kresba je umístěna na základní čáru, dolní okraj papíru. Nereálná je barevnost sněhových vloček – černé a oranžové.

- **Barevnost kresby:** Nejvýraznější barvou je oranžová, také díky tomu, že byla použita fixa. Dalšími použitými barvami byly modrá, žlutá, hnědá, červená a fialová. Převládají barvy teplé.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** I přes to, že Eva zachytila zimní náladu, nepůsobí na mě obrázek studeně. Díky tomu, že posadila domy blízko k sobě, mám pocit, že si přeje blízkost obou rodičů.

Obrázek č. 16 „Kůň na louce“

Tato kresba vznikla na papír formátu A5, jsou použité fixy. Nevím, kde čerpala inspiraci a proč ji napadlo nakreslit zrovna koně. Už dříve jsem jej v jejích kresbách zaregistrovala, ne však jako hlavní motiv. Eva kreslila během ranních dopoledních činností. Kreslení ji bavilo a bylo vidět její zaujetí.

- **Charakteristika grafického typu:** Jedná se o grafický typ zvíře. Eva vyobrazila hnědého koně pasoucího se na rozkvetlé louce, a to z profilu. Zachytila jej poměrně realisticky – dlouhý krk s hřívou, vztyčené uši, nohy zakončeny kopyty, dlouhý ocas. Trup je delší, než by být musel. Pokrčení nohou naznačuje pohyb.

- **Umístění a velikost kresby:** Vzhledem k malému formátu papíru byl kůň umístěn doprostřed a zaplnil tak téměř celý prostor. Kresbu měla dobře promyšlenou, nejprve nakreslila linii země s koněm a pak až kolem dodělala detaily. Kresbu Eva rozmístila rovnoměrně po celé ploše formátu. Kresba přestává být lineární a začíná se objevovat vzájemné překrývání objektů (v tomto případě hlava koně zasahující do mraku).

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Kresba fixou neumožňuje zaznamenání případných změn v přítlaku. Lze však rozpoznat, že čáry vedla jedním směrem, a to vodorovným. V průběhu kresby měnila postavení ruky, zápěstí a papír zůstával v jedné poloze. Obrysy byly díky tvaru koně složitější, občas čáru přerušila, kresbu zhodnotila a pak až pokračovala – jsou tedy patrné spoje čar.
- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** U koně je lehká deformace, má příliš protáhlý trup. Objevuje se ornament, tentokrát bych řekla, že nepravý. Ten se projevuje snahou dítěte o zaplnění prázdného prostoru. Zachycen je horizont země, nebe není přímo vyznačeno, ale je patrné z objektů slunce a mraku.
- **Barevnost kresby:** Eva použila hnědou, zelenou, modrou, červenou, žlutou a fialovou fixu. Černou fixou zvýraznila obrysy. Barvy jsou hodně výrazné.
- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Použití fixy na mě působí trochu kýčovitým dojmem. Pro kresbu jsou vhodnější pastelky, u kterých dítě může vyjádřit přítlak a měnit tak intenzitu barvy. Fixy si zvolila sama a do výběru jsem nezasahovala. Myslím, že velmi zdařilé je zachycení zvířecí postavy a snaha znázornit pohyb.

Obrázek č. 17 „Já“

Kresba vznikla ráno při spontánních činnostech, kdy šla Eva kreslit se svými kamarádkami. V průběhu si povídaly, smály se. Ostatní dívky malovaly postavy princezen – možná Eva chtěla také původně nakreslit princeznu, ale upustila od toho,

neboť při otázce kdo to na kresbě je, ji proměnila na samu sebe. Použila papír velikosti A4 položený na výšku a pastelky.

- **Charakteristika grafického typu:** Grafický typ člověk. Oproti zobrazení lidské postavy ze začátku sledovaného období (obr. č. 10) je zde patrný velký pokrok. Postava má více realistické proporce těla a obohacena je o mnohé detaily. Na obličejí jsou oči, lemovány řasami, nos a ústa. Co se očí týče, jde o momentální hit mezi děvčaty, všechny je kreslí stejně – velké, s hustými řasami. Je možné, že toto schéma přebrala některá z nich např. doma a ostatním se natolik zalíbilo, že je začaly napodobovat. Uši jsou skryty pod vlasy. Hlava je na trup napojena krkem. Z ramen vyrůstají ruce, jsou delší a užší, více realistické. Na každé ruce je pět prstů. Trup je velmi útlý, zakončený sukni, zpod které vykukují nohy. Nohy původně zakončila jako ovály mířící na obě strany. S takovým provedením ale nebyla spokojena, neboť je následně ozdobila (či schovala) dlouhými třásněmi.

- **Umístění a velikost kresby:** Postavu umístila přímo do středu plochy papíru, zobrazila ji jako největší – může to být projevem dětského egocentrismu. Zbytek okolí se opět snažila co nejvíce vyzdobit a zaplnit. Je zde plocha trávy s rybníčkem a jeho přítokem, u rybníku roste rákos a květiny.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Tlak, vyvíjený na pastelku, byl přiměřeně silný, barvy jsou výrazné, ale nikde nejsou vyryté. Na obrysy použila tytéž barvy, které následně vykreslovala – kresbu měla dopředu promyšlenou. Malé detaily (prsty na ruce, oči s řasami) a přesné dodržování obrysů svědčí o tom, že ruka je již dostatečně uvolněná. Pohyb vychází plynule ze zápěstí. Čáry jsou v průběhu vykreslování v některých místech vedeny více směry, ale ne v takové míře, aby to narušilo estetický dojem.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** U Eviných kreseb nechybějící ornament – v tomto případě, řekla bych, nepravý, sloužící především k zaplnění prostoru. Je zobrazen horizont – zelená linie země a tenký modrý pruh nebe na horním okraji papíru. Navzdory realističtějšímu pojetí postavy je stále viditelná velká deformace (především ve velké hlavě a příliš útlém trupu).

- **Barevnost kresby:** Na kresbu byly použity barvy převážně teplých odstínů – variace hnědé, červené, oranžové. Dalšími jsou barva zelená, modrá, fialová, růžová.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** I když je lidská postava umístěna do středu plochy, moji pozornost mnohem více upoutávají výrazné objekty okolo. Kresba je propracovaná, stále se obohacuje o nové detaily. Dle mého názoru velmi zdařilý výkon dítěte předškolního věku.

Obrázek č. 18 „Jaro“

Tato kresba vznikla při odpoledních spontánních činnostech. Předcházela jí procházka, při níž děti pozorovaly již probouzející se přírodu. Tulipán, motýla ani včelu jsme však zatím neviděli. Eva si asi vybavila, co k jaru může patřit, co zná z předchozích let. Kreslila si u stolu sama, vedle ní hráli dva chlapci stolní hru. Během kresby byla zaujatá, soustředěná.

- **Charakteristika grafického typu:** Na kresbě je grafický typ zvíře a strom (rostlina). Zvířetem na obraze je motýl a včela. Obě dvě zobrazila z čelního pohledu. Motýl má jednoduchý oválný trup se dvěma tykadly. Na něj jsou v pravém úhlu nasazeny dva páry křídel. Včela má lidský obličej, trup ve tvaru slzy (zakončený do špičky coby žihadlo) s tykadly a jeden pár křídel opět nasazený k trupu v pravém úhlu. Dětským způsobem je zaznamenáno její charakteristické zbarvení. Květina uprostřed je tulipán. Ten je tvořen schematicky znázorněným květem tulipánu, stonkem ze dvou svisle vedených čar a párem listů, které kopírují reálné připojení (ne již v pravém úhlu).

- **Umístění a velikost kresby:** Dominantou kresby je fialový tulipán uprostřed plochy. V jedné rovině s jeho květem je motýl a včela. V pravém horním rohu je vidět tužkou nějaký obrys – Evě se ale zřejmě nepovedl podle jejích představ, poněvadž jej zakreslila modrou pastelkou pozadí. Plocha formátu je zaplněna celá.

- **Posouzení kresby z grafologického hlediska (tah, tlak, vedení čáry):** Obrisy tužkou vznikly jako první – čáry byly vedeny jistě, bez přerušení. U stonku tulipánu je patrné, jak je ruka uvolněná – čáry míří rovnoběžně, přibližně ve stejné vzdálenosti od sebe, vznikly jedním tahem. Tentokrát si dala práci s vykreslováním celého pozadí – čáry sice vedla více směry, ale vzhledem k velikosti vykreslené plochy se není čemu divit. I tak dokázala respektovat obrisy a přetahy jsou minimální. Tlak na pastelku byl v některých místech zbytečně velký.

- **Zvláštnosti výtvarného projevu:** Příkladem antropomorfismu je vyobrazení včely, která má lidský obličej. Intelektuální horizont je znatelný – výrazné rozdělení plochy papíru na zemi a nebe. Objekty jsou deformované a to především co se týká velikostí (včela téměř větší než květ tulipánu).

- **Barevnost kresby:** Kresba doslova svítí veselými jarními barvami – modrá, žlutá, zelená, fialová. Na detaily a obrisy použila tmavou pastelku. Převládají teplé tóny barev.

- **Posouzení kresby jako celku, subjektivní dojem z kresby:** Z kresby na mě dýchá jarní nálada, působí na mne velmi pozitivně. Oceňuji vytrvalost Evy při vykreslování celé plochy pozadí, ač by stačilo naznačit horní linii nebe mnohem jednodušším způsobem.

7. Vyhodnocení

U dětí jsem se snažila zaznamenat, jakými kvalitativními změnami jejich kresba ve sledovaném období prošla. Na úvod musím konstatovat, že ani jedno z dětí ve vývoji nestagnovalo a u obou došlo k určitým kvalitativním změnám ve vývoji kresby.

7.1 Michal

Michala bych nezařadila mezi nejzdatnější kreslíře ve třídě. Ač kreslení nepatří mezi jeho nejoblíbenější činnosti, poměrně často se mu věnuje. Především ve chvílích, kdy nejsou přítomni jeho kamarádi. Je však neposedný, dlouho u činnosti nevydrží. To se v jeho kresbě odráží – čáry mířící všemi směry, nerespektování obrysů, ledabylé vykreslování s bílými místy, odbyté či zcela chybějící pozadí. Takové kresby v jeho tvorbě převládají.

V průběhu sledovaného období došlo u Michalových kreseb k několika kvalitativním změnám. Posun jsem zaznamenala především v zobrazení grafického typu člověk. Ten se obohatil o detaily (důležitý krk) a přiblížil se realističtějšímu pojetí v proporcích těla. Nezměněné však zůstávají ruce, které jsou i ke konci období nepřiměřeně silné a připojené k tělu. Počáteční nezáměr o zaplnění pozadí postupně vymizel, Michal začal zobrazovat pruh země. Zpočátku formou začarání některých míst (viz. obr. č. 1), následně jej výrazněji odlišil – např. obrysem (viz. obr. č. 6), pak přidal i horizont nebe.

V oblasti grafomotoriky Michal trochu zaostává. Jeho ruka je stále málo uvolněná. O tom svědčí i jeho časté otáčení si papírem v průběhu kresby. Nedokáže uvolněně měnit sklon ruky a zápěstí. Snahu o změnění polohy ruky provází kroucení se na židli a nesprávný způsob sezení. V kresbách převládá ledabylé nepřerušované čarání po delší dobu a to více směry (především u vykreslování pozadí). Problém mu dělá zobrazit malé objekty a držení se obrysů. Určitý pokrok je však patrný. Při porovnání obrázku č. 1 a č. 9 (tedy prvního a posledního) je zde již méně přetahů i menší objekty vyžadující větší přesnost.

V Michalových kresbách se vyskytuje poměrně omezená škála barev. Častá je barva zelená, červená, žlutá a především modrá, kterou řešil zaplnění prázdné plochy papíru. Díky světle modré barvě, kterou často řeší pozadí, na jeho kresbách převládají studené tóny. Právě červená, žlutá a modrá barva je v předškolním věku chlapci preferována a často používána.

Kompozice Michalových kreseb není příliš promyšlená (viz. obr. č. 1, kde si nenechal dostatek místa na dolní končetiny postavy). Kreslí spíše spontánně a na základě fantazie. Papír si ve většině kreseb otáčel na šířku.

Z hlediska výtvarné typologie bych se u Michala přiklonila spíše k Uždilovu extravertnímu typu. Ten se projevuje prvotním zachycením tvaru objektu obrysem a až poté jeho vykreslením. Je to však typ zaměřený na detail, což se u Michala příliš říci nedá.

7.2 Eva

Eviny kresby byly v průběhu sledovaného období přibližně stále na stejné úrovni. Eva je zdatná kreslířka, především díky tomu, že kreslení ji velmi baví a ráda se mu věnuje. Její kresby odpovídají věku předškolního dítěte. Kresebný projev by se dal charakterizovat velkou detailností, ornamentalitou a snahou o zaplnění co největší plochy.

U Evy je patrná dobrá pozorovací schopnost. Díky ní dokáže objekty zobrazit takřka reálně a s mnoha detaily. Snaha o realistické zobrazení se projevuje i nepřilíh častou antropomorfizací.

Ve sledovaném období jsem u Evy zaznamenala pokrok především v grafickém typu člověk. Lidská postava se přiblížila k reálné proporcionalitě (ruce – delší, tenčí) a dál se obohacuje o mnohé detaily. Na konci sledovaného období má již pět prstů na každé ruce, propracovanější obličej i oblečení. Grafický typ dům vychází stále ze stejného schématu – jednoduchý, zobrazený z čelního pohledu a s trojúhelníkovou střechou. Prvotní pravouhlé nasazování (komín, obr. č. 12) se objevuje již výjimečně.

Paleta barev, které Eva používá, je velmi široká. Má ráda barvy veselé, výrazné. Na jejích kresbách se často vyskytuje modrá, zelená a oranžová, převážně v teplých odstínech. O promyšlenosti kresby svědčí fakt, že obrysy si Eva často předkreslila barvou, kterou je následně vyplnila. Barvy, tak jak je Eva přiřazuje k jednotlivým objektům, kopírují realitu.

Kompozice kresby působí promyšleně. Plocha papíru je zaplněna účelně a rovnoměrně. Zcela nevyužitá plocha se na Eviných kresbách najde výjimečně.

Některé kresby již ztrácí na lineárnosti a začíná se na nich objevovat vzájemné překrývání objektů i snaha o vyjádření pohybu (obr. č. 16), projevující se zobrazením profilu, pokrčením končetin apod.

Grafomotorika je zvládnutá přiměřeně věku. Eva má dostatečně uvolněnou ruku s pohybem vycházejícím ze zápěstí. Osvojila si špetkovitý úchop tužky. Obrisy jsou vedeny jistě, bez přerušování a násilného napojování. Tlak, vyvíjený na pastelku, je přiměřený, dokáže jej měnit dle potřeby.

Eva je typ zaměřený na detaily a propracovanost. Její kresby se projevují rozložením na části, jejichž tvar nejprve zachytí linkou a až poté vzniklé plochy vykresluje. Dává přednost kresbě před malbou i prací s hmotou, proto bych se z hlediska výtvarné typologie podle Uždila v jejím případě přiklonila spíše k extravertnímu typu.

8. Odpověď na výzkumnou otázku

„Prošel dětský výtvarný projev v daném období změnou? Jestli ano, jakou.“

Ano, dětský výtvarný projev prošel u obou dětí v daném období několika kvalitativními změnami. U Michala bych nejvýraznější posun viděla především v zobrazení lidské postavy. Dále v zaplnění pozadí, které zpočátku zcela ignoroval. U Evy nebyl posun tak patrný, její kresby od počátku vykazovaly poměrně vysokou kreslířskou úroveň. Změnilo se zobrazení grafického typu člověk – více se přiblížil realitě a získal na detailech. Vlivem rozvoje jemné motoriky se Eviny kresby stále zdokonalují a obohacují.

9. Shrnutí praktické části

V praktické části jsem se pokusila zachytit, jakým výtvarným vývojem dětská kresba prochází v průběhu sledovaného období necelého školního roku (od září 2013 do března 2014). Zaměřila jsem se na dvě předškolní děti, které jsem se snažila blíže poznat. Samotný vývoj výtvarného projevu jsem dokumentovala na jejich kresbách, které jsem získala v průběhu praxe. Všechny ze zkoumaných kreseb vznikly na základě spontánního rozhodnutí dětí.

10. Náměty pro rozvoj kresby předškolních dětí

Úroveň dětské kresby je do značné míry ovlivněna dosaženou úrovní motorického vývoje, především v oblasti jemné motoriky, která je zásadní mimo jiné pro ovládání pohybů rukou a prstů. Proto bychom se u dětí měli snažit motoriku co nejvíce rozvíjet.

Pro uvolnění ruky a plynulé provedení čáry je vhodné používat velké formáty. Dítě tak nemá pocit, že je svázáno plochou a pohyb může spontánně vycházet z celé paže. Na to klademe důraz především u nejmenších dětí, jejichž pohyb vychází z ramene a má tak velký rozsah. Pro nejmenší děti volíme papír vodorovně položený, pro děti starší zavěšený svisle na zdi.

Upřednostňujeme především takový materiál, kterým se bude dobře kreslit a zároveň bude zanechávat výraznou stopu. Pro pohodlný úchop volíme silnější provedení voskových barev, kříd, pastelek nebo fixů. Kreslením různých „klikyháků“ dosáhneme uvolněného pohybu. Pro překonání strachu z plochy a zábavnější pojetí můžeme využít i kresbu prsty, za použití speciálních prstových barev, které jsou zdravotně nezávadné.

Dbát bychom měli na správné držení psacího náčiní. U nejmenších dětí se snažíme naučit držet tužku jakýmkoliv způsobem. Držení tužky by mělo být především účelné. U předškolních dětí již usilujeme o správný, špetkovitý, úchop. Tedy držení tužky třemi prsty s volným zápěstím a psacím náčiním směřujícím přibližně k rameni.

Na ukázkou uvádím několik netradičních technik kresby, díky kterým by se mohly pro výtvarné činnosti nadchnout i děti, které jsou jinak touto činností spíše nezaujaté. V mateřských školách se nejčastěji setkáváme s kresbou tužkou, pastelkou či měkkými pastely. S dětmi můžeme vyzkoušet i jiné, dle mého názoru zajímavější, techniky kresby. Některé z nich uvádím v přílohách.

11. Diskuse

Hlavním přínosem analýzy dětské kresby je především to, že paní učitelky na základě kreseb dětí mohou sledovat vývoj dítěte nejen po výtvarné stránce, ale mohou díky nim blíže poznat i jeho osobnost a případné problémy. Dle mého názoru by si měly učitelky vést portfolia dětí, což je jedna z metod pedagogické diagnostiky, uváděná a doporučovaná Zelinkovou. Do těch by si pravidelně zakládaly dětské kresby. Z nich pak mohou lépe sledovat případné pokroky a změny ve vývoji. V průběhu svých praxí jsem se ale setkala většinou se školami, které tuto metodu pedagogické diagnostiky nevyužívají.

V průběhu sledování se mi potvrdilo Uždilovo tvrzení, že výskyt grafického typu dopravní prostředek je častější u chlapců. Na vybraných Michalových obrázcích je dopravní prostředek tank. Dívka nenakreslila žádný. Vzhledem k malému vzorku výkresů zde však nemohu vyvodit žádný směřodatný závěr. Při konzultaci mi paní učitelka potvrdila, že maluje dopravní prostředky opravdu zřídka. U chlapce jako on je to překvapivé, protože má běžné chlapecké zájmy, často si hraje s auty i jinými stroji, ale při kreslení je příliš neznázorňuje.

Potvrdilo se mi dělení barev a jejich preference podle pohlaví, které uvádí Šicková-Fabricsi. Chlapec používá běžnou paletu základních barev. Nápadné je ale u něj časté použití jemnějších pastelových odstínů, především na jeho prvních kresbách. Dívka dává přednost výrazným barvám v teplých odstínech.

Nesouhlasím však se Strassmeierem, který uvádí, že u malých dětí není důležité naučení správného úchopu tužky. Zastávám názor Zelinkové, že bychom s nácvikem správného držení měli nenásilně začít ještě před nástupem do mateřské školy a to z toho důvodu, že dítě si tak úchop osvojí a v předškolním věku mu pak již nebude dělat problémy. To mu později usnadní i práci na základní škole, protože ho nebude bolet ruka následkem špatného držení pera. To se mi potvrdilo v případě chlapce, který má zafixované špatné držení psací (kresebné) potřeby a následkem toho ztuhlou, křečovitou ruku. Myslím, že včasný nácvik by tomuto jevu mohl předejít nebo ho přinejmenším zmírnit.

Navzdory Uždilovu tvrzení, že fixy nejsou pro děti vhodné, bych zcela nezavrhl jejich používání v mateřské škole, protože v dnešní době jsou již hygienicky nezávadné. Mají výraznou stopu a barvy, které se dětem líbí. Silnější fixy jsou navíc díky výrazné stopě vhodné i při grafomotorických cvičeních. Že si je děti spontánně volí, je patrné u dívky, která je použila na dvou svých výkresech ze zkoumaného vzorku. Zároveň však musím souhlasit s Uždilovým názorem, že jejich časté používání není dobré z výtvarných důvodů (nelze měnit přítlak a tak vyjádřit odstíny barvy, práce s fixy je mechanická). Proto by měla být v mateřské škole zajištěna dostatečná nabídka více kresebných materiálů.

Na vzorku č. 17 je patrné přejímání schémat. Jedná se o oči, které jsou výrazné a orámované dlouhými řasami. Takto znázorňovat je začala většina dívek. Nevšimla jsem si přesně okamžiku, kdy se objevily poprvé, s jistotou však mohu tvrdit, že takovéto kresebné schéma nepochytily v prostředí mateřské školy. Přiklonila bych se tedy k názoru, že je přejala některá z dívek doma a následně jím inspirovala i ostatní. Proto by se měly učitelky v mateřské škole vyvarovat předvádění kresebných schémat, především v tomto věku, kdy se může objevit krize tvořivosti uváděná Uždilem, během níž dítě začíná opakovat stejné náměty.

12. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažila na základě analýzy dětské kresby zaznamenat a zhodnotit její vývoj a popsat, jakými kvalitativními změnami prošla v daném období. Mým cílem nebylo provést analýzu kresby z psychologického hlediska, pouze zaznamenat její vývoj.

Výsledkem bakalářské práce je konstatování (a zároveň odpověď na výzkumnou otázku): „Ano, dětský výtvarný projev v daném období prošel kvalitativní změnou.“ U chlapce se jedná o změnu ve znázornění grafického typu člověk, který se přiblížil realističtější proporcionalitě postavy. Dále o zobrazení pozadí, ke konci sledovaného období i formou intelektuálního horizontu. Dívčin posun byl méně patrný, protože je zdatnou kreslíčkou s dobrou úrovní grafomotoriky a dostatečně uvolněnou rukou. Na základě toho jsou její kresby hodně detailní. Nicméně i na jejích kresbách lze určitý

pokrok znát, a to v grafickém typu člověk. Celkově se zdokonalil a jeho proporce se změnilly na realističtější.

Z výsledků tedy vyplývá, že i v průběhu poměrně krátkého období projde dětská kresba mnoha změnami a že předškolní období je obdobím rychlých změn ve vývoji. Na základě chronologického řazení kreseb jsem tak mohla zaznamenat změny, kterých bych si u jednotlivých obrázků jen těžko povšimla.

Kreslení a výtvarné činnosti vůbec považuji v mateřských školách za důležité. Nejen, že nám mnohé vypovídají o vývojové úrovni dítěte po výtvarné stránce, ale díky nim můžeme blíže poznat i jeho osobnost či momentální duševní rozpoložení.

Zajímavé by bylo sledování kresebného vývoje dětí po delší dobu. Změny by byly dozajista mnohem výraznější. Pro posouzení dalšího výtvarného vývoje by bylo vhodné sledovat děti i nadále a posoudit, jaký vliv má na jejich kresbu výtvarná výchova na základní škole a zda získává nové kvality vlivem vyučování. Rozbor dětské kresby z výtvarného hlediska by mohl být v praxi doplněn ve spolupráci s psychologem o další poznatky v oblasti vývoje dětské osobnosti.

Přínosem mé bakalářské práce je zkušenost, kterou jsem získala při realizaci výzkumu v mateřské škole. Díky němu jsem se o dětské kresbě a jejích zákonitostech a vývoji dozvěděla nové informace, které budu moci uplatnit ve své budoucí praxi. Zajímavé pro mě bylo zjištění, jak se dětská kresba i v takto krátkém období může měnit a vyvíjet.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- CIKÁNOVÁ, K. *Malujte si s námi*. Praha: Aventinum, 1996. 125 s.
ISBN 80-85277-84-0
- DAVIDO, R. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. Praha: Portál, 2008. 205 s.
ISBN 978-80-7367-415-1
- HAVLÍNOVÁ a kol., M. *Zdravá mateřská škola*. Praha: Portál, 1995. 141 s.
ISBN 80-7178-048-0
- HAZUKOVÁ, H. *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2011. 160 s.
ISBN 978-80-87553-30-5
- KOHOLOVÁ, M. *200 výtvarných činností*. Praha: Portál, 2003. 271 s.
ISBN 80-7178-765-5
- KOHOUTEK, R. *Základy psychologie osobnosti*. Brno: Cerm, 2000. 263 s.
ISBN 80-7204-156-8
- KREISLOVÁ, Z. *Krok za krokem 1. třídou*. Praha: Grada, 2008. 168 s.
ISBN 978-80-247-2038-8
- KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence*. Praha: Portál, 2005. 213 s.
ISBN 80-7367-056-9
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006. 368 s.
ISBN 978-80-247-1284-0
- NIESEL, R., GRIEBEL, W. *Poprvé v mateřské škole*. Praha: Portál, 2005. 104 s.
ISBN 80-7178-989-5
- PEROUT, E. *Arteterapie se zrakově postiženými*. Praha: Okamžik, 2005. 101 s.
ISBN 80-903247-9-7
- PLEVOVÁ, I., SLOWIK, R. *Komunikace s dětským pacientem*. Praha: Grada, 2010. 256 s.
ISBN 978-80-247-2968-8
- POUPA, V., VOSEČEK, J. *Výtvarná výchova v 1. a 2. ročníku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 191 s.
- STRASSMEIER, W. *260 cvičení pro děti raného věku*. Praha: Portál, 1996. 291 s.
ISBN 80-85282-87-9
- SVOBODOVÁ, M. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1998. 86 s.

ISBN 80 85808-47-1

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. 167 s.

ISBN 80-7178-616-0

TŘESOHLAVOVÁ, Z., ČERNÁ, M., KŇOURKOVÁ, M. *Dříve, než půjde do školy*. Praha: Avicenum, 1990. 121 s.

ISBN 80-201-0015-6

UŽDIL, J. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

A

UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. B

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2008. 467 s.

ISBN: 978-80-2460-956-0

WATTOVÁ, F. *365 výtvarných nápadů na celý rok*. Praha: Svojtka, 2008. 127 s.

ISBN 978-80-7352-957-4

WATTOVÁ, F. *Výtvarné nápady*. Praha: Svojtka, 2004. 96 s.

ISBN 80-7237-388-9

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika*. Praha: Portál, 2001. 208 s.

ISBN 80-7178-544-X

SEZNAM OBRÁZKŮ

- *Obrázek č. 1 „Vodník“*
- *Obrázek č. 2 „Tank“*
- *Obrázek č. 3 „Sluníčko“*
- *Obrázek č. 4 „Naše chalupa“*
- *Obrázek č. 5 „Vánoční přání“*
- *Obrázek č. 6 „Kocour v botách“*
- *Obrázek č. 7. „Továrna“*
- *Obrázek č. 8 „Můj dům“*
- *Obrázek č. 9 „S tátou“*
- *Obrázek č. 10 „S mámou a babičkou“*
- *Obrázek č. 11 „Výlet“*
- *Obrázek č. 12 „Princezna“*
- *Obrázek č. 13 „Vánoční přání“*
- *Obrázek č. 14 „Perníková chaloupka“*
- *Obrázek č. 15 „Sněží“*
- *Obrázek č. 16 „Kůň na louce“*
- *Obrázek č. 17 „Já“*
- *Obrázek č. 18 „Jaro“*

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

- Kresba bílou křídou – bílou křídou nakreslíme obrázek zimní krajiny na tmavý podklad. Na závěr můžeme kresbu zafixovat lakem na vlasy, aby se křída nerozmažala. Obměnou můžeme zkusit kresbu mokrou křídou.

Příloha č. 2

- Kresba tuší a klovatinou (vymývaná klovatina) – z tuby s tryskou nakreslíme klovatinou obrázek, který necháme zaschnout. Poté můžeme obrázek vybarvit nebo celý přetřít tuší nebo temperovou barvou. Necháme uschnout. Zaschlou klovatinu opatrně vymýváme v umyvadle pod tekoucí vodou, která ji rozpustí, a na čtvrtce po ní zůstanou výrazné bílé kontury.

Příloha č. 3

- Kresba tuší na vlhký podklad – papír (lépe čtvrtku) celý navlhčíme, nesmí být však zcela mokvý. Následně do ještě vlhkého podkladu kreslíme vatovou tyčinkou, starým fixem apod. Vlhkost podkladu nám zajistí lehké rozpití použitého kresebného materiálu a originalnost kresby.

Příloha č. 4

- Kresba svíčkou nebo mastným pastelem – na čtvrtku nakreslíme předem zvolený obrázek. Hotovou kresbu přetřeme plochým štětcem vodovou barvou, kterou si předem připravíme do kelímku. Barvou pokryjeme i kresbu pastelem, který ji odpudí a získáme tak jemné pozadí.

Příloha č. 5

- Kresba lepidlem – na čtvrtku si tužkou zlehka předkreslíme obrázek, který následně obtáhneme hustším lepidlem z tuby s tryskou. Necháme důkladně zaschnout, nejlépe přes noc. Po zaschnutí přetřeme celou plochu obrázku akrylovou barvou. Pro starožitný nádech obrazu po zaschnutí přejedeme hadrem s trochou černého krému na boty.

Příloha č. 6

- Proškrabávání vosku pokrytého tuší – plochu formátu (doporučuji menší – vykreslení celé A4 je pro děti náročné) nepravidelně pokryjeme silnější vrstvou voskového nebo mastného pastelu. Potřeme tuší a necháme důkladně zaschnout. Poté proškrabáváme do různých obrazců.

Příloha č. 7

- Dokreslování obtisků – nejlépe prstovými barvami si natřeme břicho prstu, který následně obtiskneme do požadovaného tvaru (např. květy, paprsky slunce). Po zaschnutí barev výkres dokreslíme temperovými barvami nebo tuší.

Příloha č. 8

- Kresba zmizíkem – plochu čtvrtky natřeme pomocí plochého štětce inkoustem. Po jeho zaschnutí kreslíme zmizíkem, který zanechá na podkladu bílé stopy. (Svobodová, 1998, Wattová, 2004, Wattová, 2008, Kohlová, 1996)

